

Gyöngyössy Márton

FŐÚRI PÉNZVERÉSI JOGOSULTAK A 15. SZÁZADI MAGYARORSZÁGON

A magyar középkor folyamán a pénzverés joga mindvégig uralkodói felségjognak számított. A legválságosabb időszakban sem kerülhetett sor arra, hogy a magyar uralkodó helyett vagy mellett bárki is autonóm pénzverési jogra teheszen szert. A pénzkibocsátással kapcsolatos engedélyek mindig a király nevében folytatott pénzverésre vagy külföldi pénzek hazai utánvereteinek kibocsátására szóltak, ezért ezekben az esetekben nem egyfajta szuverenitást kifejező autonóm pénzverési jogról (még kevésbé magánpénzverésről), hanem pénzverési jogosultságról kell beszélnünk. Ahogy Huszár Lajos fogalmazott a szerb despota által elnyert nagybányai (1411) és a német lovagok által birtokba vett nagyszebeni pénzverés (1430) kapcsán: „Senki sem kételkedik abban, hogy úgy Nagybányán, mint Szebenben, illetve Brassóban királyi pénz került kiverésre és a rác fejedelem, illetve a német lovagok csak a jövedelmet élvezték a pénzverésből, de semmi esetre sem vertek saját nevükre vagy címükre külön pénzt.”¹

Ez a jelenség tapasztalható a nyugati határsávban tevékeny főurak számára, az 1459 végén, 1460 elején kiadott pénzverési engedélyek esetében is, egyetlen lényeges különbséggel: az engedélyt nem a magyar király, hanem III.

---

¹ *Huszár Lajos*: A segesvári pénzverő Zsigmond korában. Numizmatikai Közlöny 40. (1941) 30–31. A magyar király pénzverési felségjoga és pénzverési jogának kizárólagossága már a 12. századi nyugati megfigyelőknek, így Freisingi Ottónak (1147) is feltűnt: „...ebben a nagy kiterjedésű országban senki sem mer a királyon kívül pénzt verni vagy vámot szedni.” (Gombos F. Albin fordítása): Szent Istvántól Mohácsig. Források a középkori Magyarországról. Összeállította: Blazovich László – Kristó Gyula – Makk Ferenc. A bevezetőt írta és a kötetet szerkesztette: Blazovich László. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 6.) Szeged, 1994. 71. A pénzverést uralkodói felségjogként a magyar jogtörténetben először, írásban az 1405. április 15-én kelt dekrétum XVIII. törvénycikke deklarálta: *Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns. 1301–1457. Collectionem manuscriptam Francisci Döry additamenti auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Vera Bácskai.* (Publicationes Archivi Nationalis Hungarici II. Fontes 11.) Bp. 1976. (a továbbiakban: DRH) 206–207. Ennek előzményeként említhetjük az 1298. évi törvény szabályozását, a XXXVII–XL. törvénycikkekben: A magyar történet kútfőinek kézikönyve. Szerk. Marczali Henrik. Bp. 1901. (reprint: Bp. 2011.) 195. A pénzverési felségjogról máig a legalapvetőbb összefoglalást — a római jog vonatkozó szabályozása, valamint a német és a francia nyelvterület pénztörténete alapján — *Arnold Luschin von Ebengreuth* írta: *Allgemeine Münzkunde und Geldgeschichte des Mittelalters und der neueren Zeit.* (Handbuch der mittelalterlichen und neueren Geschichte. Abteilung V: Hilfswissenschaften und Altertümer.) München–Berlin, 1904. 193–212.

Frigyes német-római császár (1452–1493) (reménybeli magyar király) adta osztrák pfennigek és krajcárok kibocsátására: „királyságunkban, Magyarországon, azon pénzláb szerint, amely alapján most pénzt verünk, vagy majd verni fogunk”. A verdék tehát nem a birodalom, hanem Magyarország területén működtek, de birodalmi pénzt vertek. Ez a különlegesség, persze, nyilván magyarázható azzal a ténnyel, hogy Nyugat-Magyarországon ekkor is előszeretettel használták a szomszédos Ausztria fizetőeszközét.²

„Határvédők”

A főúri pénzverési jogosultságok rendszerét Luxemburgi Zsigmond (1387–1437) honosította meg Magyarországon. Három esetben adott ilyen pénzverési jogosultságot, illetőleg hozzáférést egy pénzverőkamara jövedelmeihez. Zsigmond esetében az adományozás oka minden esetben azonos: a török elleni védelem pénzügyi támogatása, elősegítése. Ezt a jogosulti kört, amelyet a későbbi uralkodók tovább bővítettek, immár a nyugati határon is, összefoglalóan határvédőknek nevezhetjük.³

1411-ben Zsigmond király Nagybánját (Asszonypatakát) más városokkal együtt Lazarevics István szerb despotának adományozta, a leleszi konventet pedig felszólította, hogy a despotát iktassa be az adományozott városok, valamint az arany- és ezüsbányák, továbbá a pénzverde birtokába. A 15. század elején tehát működő és jövedelmező pénzverde volt Nagybánján. Az adományozás célja a török elleni védekezés gazdasági elősegítése volt, egyúttal a szerb fejedelem birtokában álló Nándorfehérvárnak a déli védvonalhoz csatolása. A despota, aki magyarországi birtokainak köszönhetően beilleszkedett a magyar bárók közé, 1417-ben megparancsolta Nagybánya városának, hogy álljon tárnokmesterének, Remetei Istvánnak a rendelkezésére egy szatmári polgár javainak lefoglalásánál; Szatmár és Németi polgárait pedig tárnokmestere iránti engedelmességre szólította fel.⁴

² *Huszár Lajos*: A XV. századi soproni pénzverés kérdése. Numizmatikai Közöny 54–55. (1955–1956) 36–37., *Artur Pohl*: Die Grenzlandprägung. Münzprägung in Österreich und Ungarn im fünfzehnten Jahrhundert. Graz, 1972. 110–111., *Bernhard Koch*: Corpus Nummorum Austriacorum. I. Wien, 1994. 333–334., *Kubinyi András*: A későközépkori magyar–nyugati kereskedelmi kapcsolatok kérdése. In: R. Várkonyi Ágnes Emlékkönyv születése 70. évfordulója ünnepére. Szerk. Tumor Péter. Bp. 1998. 116. „in versm künighreich Hüngern auf das geprekh koren vnd aufzal, als wir yetz munssen oder kunftklich munssen werden” Az idézet Vitovec János 1459. november 10-én kelt engedélyéből származik: *Bernhard Koch*: Das Prägerecht für Jan von Vitovec. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 18. (1973) 66.

³ *Huszár L.*: A segesvári pénzverő i. m. 30–31., *Pohl Artúr*: Zsigmond király pénzverése (1387–1437). Numizmatikai Közöny 66–67. (1967–1968) 55.

⁴ *Pohl A.*: Zsigmond király i. m. 51., 55., *Mályusz Elemér*: Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437. Bp. 1984. 116., 171–172. Zsigmond király István szerb despota birtokba iktatásáról (Buda, 1411. július 15.): Zsigmondkori Oklevéltár. III. (1411–1412). Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 22.) Bp. 1993. 219., *Huszár Lajos*: A középkori magyar pénztörténet okleveles forrásai. II. Numizmatikai Közöny 74–75. (1975–1976) 39. István szerb despota Asszonypataka polgáraihoz (Nándorfehérvár, 1417. október 28.): Zsigmondkori Oklevéltár. VI. (1417–1418). Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok

A nagybányai aranypénzverés Zsigmond uralkodásának vége felé vált igazán jelentőssé. A 15. század első felében a verde a már említett szerb fejedelem, majd utóda, Brankovics György kezében volt, ám az írott források alig említik az itteni pénzverést. Csak 1433-ban tűnik fel az első név szerint ismert nagybányai kamaraispán, Wasserpauch Miklós, aki társát, Kammermeister Jánost perrelte be Buda városánál, mert az eltagadta a számadáskor a kamara készleteinek (több mint tízezer forintnyi készpénz, arany és ezüst) meglétét. I. Ulászló (1440–1444) trónra lépése után a despota eleinte kivárt, nem akart állást foglalni, aztán mégis elfogadta Ulászlót törvényes királynak. Hunyadi János végül 1444-ben elvette a nagybányai kamarát a szerb fejedelemtől, mivel az ország pénzzel való ellátásához szükség volt az itteni pénzverésre. Brankovics György politikája pedig továbbra is kiszámíthatatlan volt, ezért az ország második legjelentősebb pénzverdéjét biztos kezekbe kellett helyezni.⁵

Az erősödő török fenyegetés miatt Luxemburgi Zsigmond 1429-ben a Szőrénységet a Német Lovagrendnek adományozta azzal, hogy a rend szervezze meg az ország déli határainak védelmét. Redwitz Miklós (Nikolaus von Redewitz) rendi praepceptor vezetésével hét (más források szerint tizenegy) lovag érkezett Magyarországra egy csapat szolgáló testvérrel együtt. Feladataik ellátása hatalmas összeget igényelt évről-évre; a király jóvoltából erre tekintettel bevételeik közé számíthatták a nagyszebeni és a brassói pénzverde jövedelmét is.⁶

32.) Bp. 1999. 306. István szerb despota Szatmár és Németi polgáraihoz (Nándorfehérvár, 1417. október 28.): uo. 306.

⁵ *Elekes Lajos*: Hunyadi. Bp. 1952. 301–303., 309., *Mályusz Elemér*: A magyar rendi állam Hunyadi korában. Századok 91. (1957) 569., *Pohl A.*: Zsigmond király i. m. 51., *Uő.*: Hunyadi János pénzverése. Numizmatikai Közlöny 68–69. (1969–1970) 49–51., *Uő.*: I. Ulászló király pénzverése. Numizmatikai Közlöny 72–73. (1973–1974) 50–51., 56–57., *Ioan Sabău*: Despre monetăria din Baia Mare în secolele XV–XVII. Anuarul Marmatia 3. (1977) 56–57., *Mályusz E.*: Zsigmond király i. m. 172., *Draskóczy István*: Kamarai jövedelem és urbura a 15. század első felében. In: Gazdaságtörténet–könyvtártörténet. Emlékkönyv Berlász Jenő 90. születésnapjára. Szerk. Buza János. (Gazdaság- és társadalomtörténeti kötetek 1.) Bp. 2001. 159. Nagybánya város tanácsa (Nagybánya, 1433. február 20.) a Wasserpauch Miklós és Kammermeister Miklós közti elszámolási vitában: Budapest történetének okleveles emlékei. Harmadik kötet. (1382–1439). Összeállította Kumorovitz L. Bernát. 2. rész. (Monumenta Diplomatica Civitatis Budapest III.) Bp. 1987. 184–185. Buda város ítéletlevele az ügyben (Buda, 1433. április 2.): uo. 186–188. Egy 1437-es adatunk alapján Polner Orbán a királytól nagybányai kamaraispáni megbízatást kapott, ami azért különös, mert elvben még a despota volt jogosult erről rendelkezni: *Draskóczy I.*: Kamarai jövedelem i. m. 159. (44. jegyzet).

⁶ A magyar nyelvű numizmatikai irodalomban a preceptor következetesen Redwitz Miklós-ként szerepel, ezért a továbbiakban így fogjuk említeni. A neve viszont helyesen, németesen: Nikolaus von Redewitz. A német lovagrend 1429–1432 közötti magyarországi történetéhez: *Gerhardt Hochstrasser*: Der Ordenspraepceptor Nicolaus von Redewitz und die Münzprägung in Siebenbürgen und im Szeweriner Banat im 15. Jahrhundert. In: Beiträge zur Geschichte des Deutschen Ordens. Band 2. (Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens, Band 49.) Marburg, 1983. 124–125., *Mályusz E.*: Zsigmond király i. m. 117., *László Pósn*: Sigismund und der Deutsche Orden. In: Das Zeitalter König Sigmunds in Ungarn und im Deutschen Reich. Hrsg. Tillmann Schmidt – Péter Gunst. Debrecen, 2000. 80–81. A lovagrend magyarországi hadikiadásai meghaladták az évi háromszázezer forintot, ennek mintegy felét fedezhették (volna) a nagyszebeni és a brassói pénzverő jövedelméből: *Pohl A.*: Zsigmond király i. m. 55., *Mályusz E.*: Zsigmond király i. m. 117. Zsigmond idejéből brassói veretű pénzeket nem ismerünk, bár Pohl Artúr feltételezte, hogy II. Dan havasalföldi vajda (1420–1431) jogot kaphatott Brassóban pénzverésre: *Pohl A.*: Zsigmond király i. m. 55.

Az erdélyi pénzverőkamara székhelyét az 1420-as években helyezték át Nagyszebenbe. Erre vélhetőleg 1427-ben került sor, amikor Zsigmond hosszabb ideig Erdélyben időzött. Az áthelyezett kamara első név szerint ismert kamaraispánja maga Redwitz Miklós. Redwitzet megelőzően név szerint nem ismerünk nagyszebeni kamaraispánt, a korábbi vereteken viszont verdejegyként Nagyszeben címerképe (két keresztezett kard) szerepel.⁷

A praeceptort két 1430-as oklevél nagyszebeni kamaraispánként említi, és az egykorú nagyszebeni vereteken több verdejegy is összefüggésbe hozható személyével. A verdejegyek alapján többéves kamaraispáni működésére kell következtetnünk. Bár az első oklevél 1430 legelején kelt, ebből — ismerve a kamarai üzem bérleti rendszerének időbeosztását (a bérleti évet februártól februárig számítva) — feltételezhetnénk, hogy már 1429-ben is betölthette a kamaraispáni tisztséget, a verdejegyek tanúsága szerint azonban 1429-ben más — talán maga Nagyszeben városa — volt a kamara bérlője.⁸

A nagyszebeni verde működésének kezdetét nehéz pontosan meghatározni, írott forrás hiányában egy ezüstpénz, a CNH II. 128. típus nagyszebeni verdejegyeinek elemzésével állapíthatjuk meg a verde elindításának idejét. A *ducat*nak nevezett pénzfajt ugyanis az egész országban 1427–1430 között verték, két nagyszebeni verdejegye még nem hozható összefüggésbe Redwitz kamaraispán-ságával. A praeceptor tehát csak a *ducat* verésének befejeztét követően lett nagyszebeni kamaraispán.⁹

1430-tól az egész országban új ezüstpénz verését kezdték meg, a *quartingét* (CNH II. 129.). Ennek az alacsony ezüsttartalmú aprópénznek az előlapján ket-tős keresztet, a hátlapján koronát láthatunk.¹⁰ Szintén két nagyszebeni verde-

⁷ Pohl A.: Zsigmond király i. m. 54. A Redwitz-féle pénzverést Pohl Artúr a Zsigmond pénzveréséről (*Uő*: uo. 54.), majd a középkori erdélyi pénzverés történetéről írt cikkében foglalta össze (*Uő*: Die Münzkammer Siebenbürgens. 1325–1526. *Südstdeutsches Archiv* 13. (1970) 26–27.). Ezt követően Gerhardt Hochstrasser is foglalkozott a kérdéskörrel (*Hochstrasser, G.*: Der Ordenspraeceptor Nicolaus von Redewitz i. m. 124–134.), a legutóbbi összefoglalás: Gyöngyössy Márton: A Német Lovagrend nagyszebeni pénzverő tevékenysége (1430–1431). In: Magyarország és a kereszties háborúk. Lovagrendek és emlékeik. Szerk. Laszlovszky József – Majorossy Judit – Zsengellér József. Máriabesnyő–Gödöllő, 2006. 235–237.

⁸ Uo. 235. Redwitz kamaraispáni említéseit idézi: *Hochstrasser, G.*: Der Ordenspraeceptor Nicolaus von Redewitz i. m. 126. („...Nicolaus Redewitz ... comes monetarum cibiniensis”, 1430. január 16., „...Nicolaus Radewitz ... camararum monetae regis Cibiniensis comes”, 1430. július 18.)

⁹ A kutatás korábbi álláspontja szerint a nagyszebeni verde csak 1427 körül kezdte meg a pénzverést, előtte állítólag Offenbányán vertek pénzt: Pohl, A.: Die Münzkammer Siebenbürgens i. m. 26. Okleveles adataink alapján bizonyosnak csak a nemesfém-finomító működése tekinthető, ugyanis Aranyosbánya (Offenbánya) az erdélyi aranybányászat központja volt, esetleg bányakamarai székhely lehetett: *Wenzel Gusztáv*: Magyarország bányászatának kritikai története. Bp. 1880. (reprint: Bp. 2012.) 129–131., *Gustav Gündisch*: Deutsche Bergwerkssiedlungen in dem Siebenbürgischen Erzgebirge. In: Gündisch, Gustav: Aus Geschichte und Kultur der Siebenbürger Sachsen. Ausgewählte Aufsätze und Berichte. Köln, 1987. (Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens Band 14.) (eredetileg megjelent: Deutsche Forschung in Südosten 1. (1942) 53–81.) 83–84., *Tóth Csaba*: Pénzverdek az Anjou-kori Magyarországon. In: Emlékkönyv Bíró-Sey Katalin és Gedai István 65. születésnapjára. Szerk. Bertók Krisztina – Torbágyi Melinda. Bp. 1999. 311–312., *Soós Ferenc*: A magyar fémpénzek feliratai és címerei. Bp. 2014.² 39.

¹⁰ Pohl A.: Zsigmond király i. m. 48. A *quarting* két latos ezüstmól (125‰) készült.

jegye ismeretes, mindkettő föloldható Redwitz jegyeként. A két jegy valószínűleg két különböző emissziót: két év pénzverését jelöli.¹¹

1402 után Zsigmond második típusú aranyforintját verték országszerte, amelynek előlapi címerében már nem a brandenburgi sas, hanem a cseh orosz-lán szerepel (CNH II. 119A).¹² Az 1427 után kibocsátott nagyszebeni aranyforintok verdejegyei közül kettő is Redwitz jegye lehet. Az egyik a *quartingr*ól ismert jegy, a másik viszont egyértelmű utalás a német lovagrend címerére: egy címerpajzsot kereszt négyel. Redwitz kamaraispánsága előtt — a verdejegyek szerint — a város bérelhette az ekkor beinduló nagyszebeni (erdélyi) kamarát: a veretekeken ugyanis a város címere szerepel. Ezt a címeres tradíciót folytatta a praeceptor is aranyforint-veretein a lovagrend címerével, míg ezüstvereteire a későközépkori magyar verdejegy–mesterjegy rendszernek (az éremkép heraldikai jobb oldalára általában a kamara, illetve verdehely kezdőbetűje, a bal oldalára pedig a kamaraispán nevének kezdőbetűje vagy címere került) megfelelően keresztneve kezdőbetűjét az „n” betűt verette. Valószínűleg a következő évben — nyilván az előző év vereteitől megkülönböztetésül — családneve kezdőbetűjét („R”) alkalmazta.¹³

A korábbi numizmatikai kutatás feltételezte, hogy a segesvári verdében is verettek volna a lovagok, illetve Redwitz Miklós pénzt, ám ez sem az írott források, sem a verdejegyek alapján nem igazolható: a segesvári pénzverde legkésőbb 1432-től (de feltehetően már korábban) Vlad Dracul érdekeltségi körébe tartozott.¹⁴ Hasonlóképpen nem sikerült igazolni a Német Lovagrend, illetve Redwitz Miklós szörényi bán esetleges pénzverését a Szörényi Bánságban; a példaként felhozott érmék ugyanis egyértelműen román vereteknek tűnnek.¹⁵

1432 elején a törökök végigpusztították a lovagrend területét, a lovagok jelentős része elesett a harcokban. Ez gyakorlatilag a német lovagrend itteni szerepének végét jelentette, ugyan Redwitzet még többször említik mint szörényi

¹¹ Gyöngyössy M.: A Német Lovagrend i. m. 235., 237. A két verdejegy (h–n, h–R): Mzz. 124–28, 124–29. Gerhardt Hochstrasser véleményével (*Hochstrasser, G.*: Der Ordenspraeceptor Nicolaus von Redewitz i. m. 129.) szemben az „R” jegyet Redwitz jegyének tartjuk, mivel az ilyen jegyű veretek nagyjából kamaraispáni működésének idejére esnek. A családnev kezdőbetűjének szerepeltetése nem idegen a korabeli rendszertől; ne felejtjük el, hogy a kamaraispán alatti különböző emissziókat is meg kellett különböztetni egymástól! Erre az egyik megoldást a jegy megváltoztatása jelenthette. Az, hogy más verdében is használtak ekkor „R” mesterjegyet, egyáltalán nem fogadható el érvnek, hiszen más kortárs kamaraispán neve is kezdődhetett „R” betűvel (például Reichel Péter Kassán, C–R: Mzz. 124–25). A szükséges megkülönböztetésre ekkor viszont elég volt a verdét megjelenítő első betű: uo. 130–131.

¹² Pohl A.: Zsigmond király i. m. 44–45.

¹³ Gyöngyössy M.: A Német Lovagrend i. m. 235. A két verdejegy: UG D2–21, D2–22.

¹⁴ Pohl Artúr szerint a segesvári verdében is vertek Redwitz jegyeivel pénzt (Pohl, A.: Die Münzkammer Siebenbürgens i. m. 35., III. táblázat, ezt a nézetet képviseli Rádóczy Gyula is: *Rádóczy Gyula*: Az erdélyi pénzverés kezdetei a középkorban. Az Érem 43. (1987: 2. sz.) 10., táblázat), ezt részletesen cáfolja: *Hochstrasser, G.*: Der Ordenspraeceptor Nicolaus von Redewitz i. m. 127., 129. Vlad Dracul segesvári pénzverése: *Huszár L.*: A segesvári pénzverő i. m. 28–33.

¹⁵ Az elmélet részletes kifejítése: *Réthy László*: Redwitz Miklós szörényi bán érmei. *Archaeologiai Értesítő* 11. (1891) 193–198., *Huszár L.*: A segesvári pénzverő i. m. 31. (11. jegyzet), cáfolata: *Hochstrasser, G.*: Der Ordenspraeceptor Nicolaus von Redewitz i. m. 133–134.

bánt, ám kamaraispánként soha többé. A praeceptor vereteit tehát 1430–1431-re keltezhethjük, kamaraispáni működése nem lehetett hosszabb két évnél.¹⁶

Zsigmond király az általa támogatott havasalföldi trónkövetelő, Vlad Dracul számára pénzverési jogosultságot adott, azaz engedélyezte, hogy pénzverdét állítson fel Erdélyben, és magyar királyi pénzeket veressen. Lehetséges, hogy Vlad először Brassóban szerette volna verdéjét berendezni, később mégis Segesvárt választotta, ahol kamaraispánja, Antal, denárokat (CNH II. 124A: S–n, S–R) és *quartingokat* (CNH II. 129.: S–A, S–D, S–I, S–L, S–P, S–R) készíttetett. Ugyanakkor nem világos a segesvári pénzverés kezdete, mivel ismeretes olyan, egyértelműen segesvári verdejegyű (S–L) *ducat* (CNH II. 128.), amelyet 1427 és 1430 közé keltezhethünk (Mzz. 123-12): Vlad vagy korábban kapta a pénzverési jogosultságot, vagy pedig egy már működő városi verdét vett át. Az 1433 előtti kezdetre utal az is, hogy 1432-ben a brassóiaknak írt levelében már kamaraispánját is megnevezi, illetve megtiltotta a régi ducatokkal való kereskedést. Vlad Dracul 1437-ben elnyerte végül az áhított havasalföldi vajdai méltóságot, vélhetőleg ez segesvári pénzverésének a végét is jelenti, bár 1441-es okleveléből már brassói pénzveréséről értesülünk: úgy tűnik, pénzverési engedélyét I. Ulászló megújította.¹⁷ 1441-ben vert pénzeken ismeretesek segesvári verdejegyek (S–L, S–B: Mzz. 135-22, 140-5) is, ami arra utal, hogy a verde (ismét) működött, de az 1442-es török betörés idején az itteni pénzverés is szünetelt, mivel erre az évre keltezhető segesvári veret nem ismert. Érthető, hogy ezt követően Hunyadi János, aki erdélyi vajdaként felhatalmazást kapott az országrész katonai védelmének biztosítására és gazdasági megszervezésére, 1443-ban a segesvári pénzverés újra megindításáról rendelkezett, ez azonban csak epizódyszerű volt.¹⁸

A gyakorlat Zsigmond után is tovább élt, ugyanis magyar bárók is kaptak pénzverésre királyi felhatalmazást. Alsólendvai Bánfi Pál 1441-ben nyert el I. Ulászló királytól engedélyt arra, hogy birtokai hathatósabb védelme érdekében Alsólendván vagy Bolondóc várában bécsi denárokat veressen. Vélhetőleg később kiegészítő engedélyt kaphatott, mert Alsólendván királyi denárokat bocsátottak ki. Az itt készült denárok verdejegyvei (A–P, A–S, A–I, A–G, A–E) a Bánfi-család egyes családtagjaihoz köthetőek. A Bánfiak pénzverési tevékenységük

¹⁶ Gyöngyössy M.: A Német Lovagrend i. m. 236.

¹⁷ Huszár L.: A segesvári pénzverő i. m. 28–30., Pohl A.: I. Ulászló király i. m. 55. Vlad Dracul kéri Brassó városát, hogy legyenek segítségére a pénzverő berendezésében, amelyre engedélyt kapott a császártól (1433. május 31. után): Huszár L.: A segesvári pénzverő i. m. 29., Uő: A középkori magyar pénztörténet II. i. m. 43. Vlad Dracul levelében — amelyben már említi kamaraispánja, Antal nevét is — közli a brassóiakkal, hogy megbünteti azokat, akik a régi *ducatokat* használják (1432. június 24. után): Uő: A segesvári pénzverő i. m. 29., Uő: A középkori magyar pénztörténet II. i. m. 42. Vlad Dracul a brassóiaknak írt levelében ír arról, hogy engedélyt kapott a királytól Brassóban királyi pénz veretésére (1441. október 16.): Uő: A budai pénzverés története a középkorban. (Budapest Városi Múzeum Monográfiái XX.) Bp. 1958. 85. (244. jegyzet). Az engedély alapján vert pénz a CNH II. 146A típus C–P verdejegyű változata (Mzz. 143–11) lehet: uo. 85., Pohl A.: I. Ulászló király i. m. 55.

¹⁸ Elekes L.: Hunyadi i. m. 188., Pohl A.: I. Ulászló király i. m. 51., 55–56., Ujszászi Róbert: Hunyadi János CNH II. 156-os dénárjának köriratváltozatai. Az Érem 65. (2010: 1. sz.) 8. Hunyadi János 1443-ban arról értesítette Brassó városát, hogy Segesvárott pénzverdét állított fel, ahová pénzverőket és szerszámokat kér (Hunyadi, 1443. június 6.): Huszár L.: A középkori magyar pénztörténet II. i. m. 45. A brassóiaktól átvett szerszámokról Firenzei Kristóf erdélyi kamaraispán készített leltárt (1443. szeptember 29.): Uő: uo. 45.

utolsó szakaszában III. Frigyes császár silány minőségű pénzeit verették.¹⁹ 1441-ben Lévai Cseh László is engedélyt kapott I. Ulászlótól budai mintájú ezüstpénzek verésére. A kis verde a kibocsátott veretek tanúsága szerint feltehetően három éven keresztül működött. A Léván vert rossz minőségű ezüstpénzek (CNH II. 146A, 162.) verdejegye: L–C (Mzz. 143-18, 184-3).²⁰

I. Ulászló a déli területek védelmének biztosítása érdekében Hunyadi Jánost és Újlaki Miklóst erdélyi vajdakká nevezte ki, akiknek teljhatalma nemcsak a katonai feladatok ellátására, hanem Erdély és a déli területek gazdasági megszervezésére is kiterjedt.²¹ Az 1442 elején, Pozsony ostromakor elrejtett csataji leletben igen sok ismeretlen verdejegű CNH II. 149. denár került elő. Ezek közül hét darabon az addig ismeretlen G-betűs verdejegy látható: G–B (Mzz. 135-6, 6 darab), G–R (Mzz. 135-7, 1 darab). Pohl Artúr szerint ezek Újlaki Miklós pénzverési tevékenységét jelzik, és Keve várában verhették őket. Újlaki kamaraispánját is ismerjük Gasparo de Colle újlaki kapitány és kevei ispán személyében. Pohl Artúr feltételezte, hogy 1441–1444 között a kevei várban többféle G-betűs verdejegű denárt vertek.²²

¹⁹ *Mályusz E.*: A magyar rendi állam i. m. 56–57., *Pohl Artur*: Az alsólendvai Bánfi-család pénzverése a 15. században. Numizmatikai Közlöny 70–71. (1971–1972) 71–73, *Uő*: Die Grenzlandprägung i. m. 63–66., *Uő*: I. Ulászló király i. m. 54. I. Ulászló engedélyezi alsólendvai Bánfi Pálnak bécsi denárok verését (Buda, 1441. június 28.): *Uő*: Az alsólendvai Bánfi-család i. m. 73., *Uő*: Die Grenzlandprägung i. m. 167–168., *Huszár L.*: A középkori magyar pénztörténet II. i. m. 44. A Bánfiak az 1440-es években ténylegesen elláttak határvédelmi feladatokat. 1447-ben Bánfi István — Hunyadi János kormányzó felkérése alapján — Szombathely várából irányította a dunántúli védekezést: *Elekes L.*: Hunyadi i. m. 344. Bánfi István országnagy (1448) volt: *Engel Pál*: Magyarország világi archontológiája. 1301–1457. I–II. (História Könyvtár, Kronológiák, adattárak. 5.) Bp. 1996. I. 514., II. 21. Bánfi Pál országnagy (1440–1452), lovászmester (1453–1456), zalai ispán (1453), ajtónállómester (1456–1458) volt: uo. I, 42., 51., 238., 514., II, 21–22. A mesterjegyek kapcsán az alábbi családtagok jöhetnek számításba (zárójelben okleveles említéseik, valamint a vélelmezett mesterjegy): Bánfi Pál (1416–1471: P), Bánfi István (1411–1448: S), Bánfi György (1416–1419: G), Blagaji János, Bánfi Dorottya férje (†1442: I), Kompolti Erzsébet, Bánfi István második felesége (1452–1458: E): *Uő*: Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457. Középkori magyar genealógia. Arcanum digitéka. PC CD-ROM. Bp. 2001. (Hahót nem 3–5. alsólendvai Bánfi-család)

²⁰ Lévai Cseh László pénzverése: *Mályusz E.*: A magyar rendi állam i. m. 56., *Huszár L.*: A budai pénzverés i. m. 84–85. I. Ulászló pénzverési engedélye Lévai Cseh László számára (1441. december 28.): uo. 84. (240. jegyzet). Lévai Cseh László valóban jeleskedett a határvédelemben. 1447-ben például pereit azért halasztják, mert Hunyadi János kormányzó megbízásából az ország felső részein hadakozik a betörő németek ellen: *Elekes L.*: Hunyadi i. m. 344.

²¹ Uo. 225., *Mályusz E.*: A magyar rendi állam i. m. 55., *Pohl A.*: I. Ulászló király i. m. 51. Újlaki Miklós ekkortájt macsói bán, bácsi, baranyai, bodrogi, szerémi, tolnai, Valkói ispán (1438–1458), fejéri ispán (1441–1443), erdélyi vajda, nándorfehérvári kapitány (1441–1458), székely, temesi, aradi ispán (1441–1446), szörényi bán, kevei, krassói, torontáli ispán (1444–1446): *Engel P.*: Magyarország világi archontológiája i. m. I. 15., 30., 34., 98., 101., 117., 123., 125., 128., 140., 154., 177., 194., 205., 208., 210., 222., 231., 240., II. 250.

²² A csataji lelet Kevén vert denáiról: *Pohl A.*: I. Ulászló király i. m. 54. Pohl verdejegyekről írott munkájában további „G” betűs verdejegű vereteket is ide sorolt: G–A (Mzz. 143–13), G–S (Mzz. 143–14), G–I (Mzz. 145–28), G–n (Mzz. 143–12, 147–7, 148–2) és G–W (Mzz. 147–6). Gasparo de Colle: „secundo die...Caspar de Kallis, capitaneus de Vylak, Kouienisique comes necnon cusionis monetarum per magnificum Nicolaum Wayuodam Transilvanie etc. comes, non sine rationabili causa in Vylak predicta constitutus...” (*Huszár Lajos*: Kamaragrófok a középkorban. I. kiegészítés. Numizmatikai Közlöny 64–65. (1965–1966) 56.)

A közelmúltban Ujszászi Róbert vette alapos vizsgálat alá a kevei pénzverés kérdéskörét. Keve városát eleve kizárja a pénzverésből, hiszen ha a város kapta volna a jogosultságot a pénzkibocsátásra, nem sokkal később elmenekülő lakói kiváltságaikkal együtt pénzverési jogosultságukat is magukkal vitték volna. A lehetséges pénzverési helyszín tehát a kevei vár lehetett. Ugyanakkor szerinte az al-dunai Keve határ menti fekvése kockázatos, valamint nyersanyaggal való ellátása nehézkessé tette volna az itteni pénzverést (egyéb főúri jogosultak példájából viszont azt láthatjuk, hogy ez a két érv sokszor egyáltalán nem számított a pénzverde telepítésekor). Ujszászi helyesen világított rá arra a tényre, hogy a pénzekon látható jegyet csak „G” betűként azonosíthatjuk (a Pohl Artúr által javasolt „C” olvasatot epigráfiai okokból valóban el kell vetnünk), de úgy vélte, ez csak a verde megnevezése lehet, nem pedig a pénzverésért felelős tisztségviselő névkezdőbetűje. Mivel Újlaki 1441 márciusában lett erdélyi vajda, szerinte az is kérdéses, hogy maradt-e elegendő ideje a következő év elejéig vert CNH II. 149. denár kevei változatainak kibocsátására. Tanulmányosak továbbá Ujszászi nyelvészeti fejtegetései a Keve helynév helyesírásáról; ezekkel főbb vonalakban egyet is kell értenünk, bár az általa felhozott példák között „Govin” forma is előfordul.²³

A CNH II. 149. denár látható „G” jegyeket viszont feloldhatjuk Gasparo nevének rövidítéseként is. Ellenkező esetben azt kell feltennünk, hogy egy „G” verdejegyet használó verdében néhány év alatt több pénzverésben érintett tisztviselő működött, erről azonban nincs adatunk. A vereteket ez a betű, és álláspontom szerint a kamaraispán személye, Gasparo de Colle köti össze (van olyan ezüstpénz a korszakból, amelyen a verdejegy és mesterjegy sorrendje felcseréldött: például Pfr–h azaz Pfeffersack–Hermannstadt: CNH II. 162.).²⁴ A betűpárok második betűire egyelőre nem tudunk magyarázattal szolgálni. Ez a jelenség nagyon emlékeztet Újlaki későbbi pénzverési tevékenységére, egyes bosnyák királyi vereteinek jegyeire.²⁵

Míg Hunyadi a vajdai felhatalmazással együtt járó pénzverési jogosultsággal csak később tudott élni (az 1440-es évek elején Segesváron és/vagy Brassóban Vlad Dracul, Nagybányán Brankovics György veretett pénzeket), az Újlakinak jutott területeken nem volt működő pénzverde, a határvidék katonai védelme viszont pénzügyi forrásokat igényelt. Gasparo de Colle Újlaki kamaraispánja volt 1444-ben, egyúttal kevei alispánja is, működése tehát az al-dunai területekhez kötötte: joggal feltételezhetjük, hogy székhelyén, Keve várában látta el a pénzveréssel kapcsolatos feladatokat is.²⁶

²³ *Ujszászi Róbert*: Pénzverési problémák I. Ulászló korából. (Néhány ismeretlen verdejegyű denár.). *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica* 127. (2007) 69–71., *Uő*: Adalékok a kevei pénzverés kérdésköréhez. *Numizmatikai Közöny* 108–109. (2009–2010) 103–112. A határvidéki Keve, amely pénzforgalmi szempontból ideális helyszín volt pénzverde működtetésére, jelentőségét az is jelzi, hogy 1435-ben árumegállító jogot kapott, 1442-ben pedig még harmincadhivatal is működött itt: *Miskei Antal*: Ráckeve története I. Ráckeve története a kezdetektől 1848-ig. Ráckeve, 2003. 58–59., *Simon Zsolt*: A baricsi és kölpényi harmincadok a 16. század elején. *Századok* 140. (2006) 819.

²⁴ *Pohl A.*: I. Ulászló király i. m. 56.

²⁵ *Gyöngyössy Márton*: Újlaki Miklós boszniai királyi pénzverése. *Az Érem* 54 (1998: 2. sz.) 6–7.

²⁶ Újlaki tevékenységéhez: *Mályusz E.*: A magyar rendi állam i. m. 568–569. 1445-ben már egy másik olasz, Peko tünik fel Újlaki pénzverési megbízottjaként *Nagyszebenben*: *Pohl Artúr*: Újlaki

Északkelet-Magyarországon is találunk példát főúri pénzverésre. Egy 1451-ben kelt oklevélből arról értesülünk, hogy korábban Ungváron pénzverőház működött.²⁷ A pénzverde termékeit egyes 1440–1443 között kibocsátott „V” verdejegyű denárok között kereshetjük. A pénzverési jogosult Ung megye ispánja, Pálóci László (és/vagy Homonnai Druget István) lehetett, de az engedélynek írásos nyoma nem maradt, így annak tartalma és indoka nem ismert.²⁸

„Koronázó püspökök”

I. Ulászló egyik, 1440–1441-re keltezhető, nagyon rossz minőségű denárjából (CNH II. 147/148.) nagyjából olyan verdejegyű példányok ismeretesek, amelyeket püspöki székhelyeken ver(het)tek. Pohl Artúr ebből arra következtetett, hogy ezeket az 1440-es koronázáson résztvevő püspökök, pontosabban közülük a négy leghűségesebbnek tartott főpap pénzverési jogosultsága emlékeinek kell tekintenünk. Ezt a privilégiumot a „koronázó püspökök” halálból kaphatták az új királytól. Ezen kiváltságuk nyilvánvalóan pontosan körül volt határolva; tehát nem pénzverési jogról, hanem a király nevében történő pénzkibocsátás jogosultságáról beszélhetünk. A koronázást egyébként Szécsi Dénes esztergomi érsek és Gatalóci Mátyás veszprémi püspök végezte, a csaknem teljes létszámú püspöki kar jelenlétében. Az érintett püspöki székhelyeken folyó pénzverés, amely egyébként az Ulászló-kor összes denárját magában foglalja, epizódyszerűnek tekinthető, de közülük messze kiemelkedik — mind a típusokat, mind a mennyiséget tekintve — a veszprémi.²⁹ Zsigmond ellentmondásos

Miklós pénzverési rendelkezése Szeben városához 1445-ben. Numizmatikai Közlöny 68–69. (1969–1970) 74.

²⁷ Ung megye alispánja jelenti V. László királynak, hogy Homonnai Druget István esküvel tartozik Őri Dacsó Péter ellen, hogy az előbbi az utóbbit az ungvári pénzverőházban eltartotta (Kapus, 1451. február 13.): Magyar Numizmatikai Adattár. Melléklet a *Numizmatikai Közlöny* 9–13 (1910–1914) évfolyamaihoz. (a továbbiakban: MNA) 22., *Huszár L.*: A középkori magyar pénztörténet II. i. m. 47.

²⁸ Pálóci László 1439–1446 között volt Ung vármegye ispánja: *Engel P.*: Magyarország világi archontológiája i. m. I. 220., II. 185. Feltételezésünk szerint a V–P verdejegyű, 1441-re keltezhető CNH II. 149C denárt (Mzz. 137–9) Ungváron verték. Pálóci László V. László idején a budai pénzverésben is szerepet játszhatott, erről tanúskodnak az 1455-re keltezhető CNH II. 182. denár egyes, neki tulajdonított budai jegyei: Mzz. 187–2, 187–7, 187–12. Pálóci 1446-tól országbíró, 1455-ben pedig budai várnagy volt: *Engel P.*: Magyarország világi archontológiája i. m. I. 10., 288., II. 185. Az ungvári castellum birtokosa, Homonnai Druget István országnagy (1440–1456) és zempléni ispán (1449) volt: uo. I, 243., 454., 516., II, 66. Alig száz évvel később a Homonnai Druget-család a 16. században több pénzhamisító műhelyt is üzemeltetett Zemplén-megyében (Jeszenő, Kővár): *Huszár L.*: Magyar várak mint pénzhamisító műhelyek a XVI. században. Műemlékvédelem 13. (1969) 84–85.

²⁹ A székesfehérvári koronázás (1440. július 17.): *Bartoniék Emma*: A magyar királykoronázások története. (A Magyar Történelmi Társulat Könyvei IV.) [Bp. 1939.] (reprint: Bp. 1987.) 39–41., *Mályusz E.*: A magyar rendi állam i. m. 76–77. Az I. Ulászlót is megkoronázó Szécsi Dénes esztergomi érsek a Garai–Cillei rokonsághoz tartozott, megbízhatósága ezért a kortársak számára kétséges volt: *Kubinyi András*: Szécsi Dénes esztergomi érsek — különös tekintettel Mátyás-kori szerepére. In: „Lux Pannoniae”. Esztergom. Az ezeréves kulturális metropolis. Konferencia 2000. június 15–16–17. Esztergom, 2001. 97–98. A „koronázó püspökök” pénzveréséhez: *Pohl A.*: I. Ulászló király i. m. 50., 53–55. Az elmélet csírája Huszár Lajos egyik megjegyzésében jelent meg, aki már a budai pénzverésről írt monográfiájában a CNH II. 147/148. denár W–O verdejegyű változatát külön engedély alapján vert pénznek tartotta: *Huszár L.*: A budai pénzverés i. m. 86. (250. jegyzet). A CNH II.

várospolitikája ellenére a négy püspöki székhely közül három város (Veszprém, Pécs, Várad) komolyabb gazdasági erőt képviselt, a negyedik (Gyulafehérvár) már korábban elsorvadt. A városiasság ellenére a pénzverdék valószínűsíthetően mindenütt a püspökvárban (*in castro*) keresendők, ahogy Veszprém esetében erről írott forrás is beszámol.³⁰

1443-ban értesülünk arról, hogy I. Ulászló engedélyezte Gatalóci Mátyás veszprémi püspöknek, hogy Bodó Gergellyel együtt — aki Újlaki Miklós familiárisa volt, és megbízható, szemben az anyagias püspökkel — a király nevére pénzeket veressen. Később, amikor Bodó testvére, Miklós, veszprémi segédpüspök lett, ő is részesült a pénzverés hasznaiból.³¹ A verdejegyek alapján — ame-

---

147/148. típusból egyébként ismeretes Alsólendván (A–B: Mzz. 140–1), Brassóban (D–S: Mzz. 140–2) és Kolozsvárt (K–A: *Ujszászi Róbert*: I. Ulászló király ismeretlen verdejegyű kolozsvári dénárja. Az Érem 67. (2011: 1. sz.) 1–3.) vert példány is, tehát nem tekinthető kizárólagosan „püspöki veretnek”. Ujszászi Róbert Pohl Artúr elméletét a püspöki pénzverésekről megalapozatlannak tartja: *Üő*: Pénzverési problémák i. m. 71., *Üő*: Egy elfeledett verdejegyű Albert dénár. Felvetések a 15. századi pozsonyi pénzverés kérdéséhez. Az Érem 63. (2007: 2. sz.) 9. (23. jegyzet), *Üő*: I. Ulászló király kolozsvári dénárja i. m. 2.

³⁰ *Huszár Lajos*: Pénzverés Veszprémben a XV. században. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 2. (1964) 199., *Mályusz E.*: Zsigmond király i. m. 150., 154. Pécs esetében a város gazdasági jelentőségére utal, hogy a pénzüzletekkel foglalkozó Simon de Talenti és testvére a 14. század végül pécsi polgár lett, családjuk a következő évszázadban is itt élt: *Lederer Emma*: A középkori pénzüzletek története Magyarországon (1000–1458). Budapest, 1932. 164., *Petrovics István*: Dél-dunántúli és dél-alföldi városok kapcsolata Felső-Magyarországgal a középkorban. In: *Bártfától Pozsonyig. Városok a 13–17. században*. Szerk. Csukovits Enikő – Lengyel Tünde. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 35.) Budapest, 2005. 142. Pécs középkori jelentőségéhez, legutóbb: *Fedeles Tamás*: Város a Mecsek lábánál. Pécs középkori városszerkezete és térhasználata. Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv 4. (2009) 99–121. Nagyvárad késő középkori jelentőségéhez: Szende Katalin: „Civitas opulentissima Varadiensis”. Püspöki székhely és városfejlődés a középkori Váradon. In: *Nagyvárad és Bihar a korai középkorban*. Tanulmányok Biharország történetéről 1. Szerk. Zsoldos Attila. Nagyvárad, 2014. 113–127.

³¹ A veszprémi püspöki pénzverés: *Huszár L.*: Pénzverés Veszprémben i. m. 199–204., *Pohl A.*: I. Ulászló király i. m. 53–55. Gatalóci Mátyás, aki Vitéz János nagybátyja volt, fontos egyházi és világi tisztségeket töltött be, veszprémi püspöksége (1440–1457) előtt pécsi prépost (1428–1437), váci püspök (1438–1439) volt, 1424–1433 között titkos alkancellár, majd 1438–1439-ben alkancellár, 1439-ben főkancellár is: *Mályusz E.*: A magyar rendi állam i. m. 579–580., 584., *Tóth Sándor*: Veszprémi középkori sírkőtöredékek. (A Bakonyi Múzeum kótárának ismertetése II.) Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 2. (1964) 182. (48. jegyzet), 183. (65. jegyzet), *Mályusz E.*: Zsigmond király i. m. 145., 233., *Engel P.*: Magyarország világi archontológiája i. m. I. 78., II. 82., *Fedeles Tamás*: Két 15. századi pécsi prépost. In: *Fedeles Tamás*: Püspökök, prépostok, kanonokok. Fejezetek Pécs középkori egyháztörténetéből. (Capitulum V) Szeged, 2010. 33–36. A veszprémi pénzeken megjelenő egyik jegy — két keresztezett buzogány — talán Gatalóci címere lehetett. Mivel sírköve töredékesen maradt fenn (*Tóth S.*: Veszprémi sírkőtöredékek i. m. 170–177.), címerét nem ismerjük. Bodó Gergely: *Elekes L.*: Hunyadi i. m. 311., *Engel P.*: Magyarország világi archontológiája i. m. II. 38., *Kubinyi András*: Mátyás király. (Tudomány – Egyetem) [Bp. 2001.] 48., 56. Gatalóci püspök 1443-ban megalapodást kötött Bodó Miklós bácsi (későbbi fehérvári) préposttal (Veszprém, 1443. június 1.: „...ceterum quod prefatus dominus Mathias Episcopus habeat potestatem cudendi moneta[m] pariter cum Gregorio Bodo in Castro Wesprimiensi, de cuius prouentibus possit defendere et consuare Castrum Wesprimiense, quo ad suam partem, ipsum contingentem, si huiusmodi cusio monete succedet in ipsum Nicolaum Bodo coadiutorem, tunc et ipse simile faciat itidem...”: *Huszár L.*: Pénzverés Veszprémben i. m. 199., *Pohl, A.*: Die Grenzlandprägung i. m. 166.), amelynek értelmében Bodó a koadjutora lett, és a püspökség jövedelmeinek felét megkapta (így a pénzverésből származó haszonból is részesedett), viszont intéznie kellett a püspökség birtokpereit, gondoznia várait stb.: *Elekes L.*: Hunyadi i. m. 275., *Tóth S.*: Veszprémi sírkőtöredékek i. m. 183. (57–59. jegyzet). Érdekes,

lyeknek első tagja egyetlen, vitatott esetet leszámítva, következetesen „W” — jelentős pénzveréssel kell számolnunk, és az itteni verde valószínűleg az 1450-es években is üzemben volt.³²

Pécsi verdejegy („P”) már a CNH II. 147/148. típust megelőző pénzekről is ismerünk. A pénzverő 1440–1444 között folyamatosan üzemelt, de az Albeni Henrik püspöksége idején készült veretekkel lezárult a pécsi pénzverés története.³³

Dominis János (Giovanni de Dominis) a koronázáskor még zenggi püspök volt, később került csak a váradi püspöki székbe. I. Ulászló „V” verdejegyű pénzeit zömmel Nagyváradhoz kapcsolja a numizmatikai kutatás. Az itteni pénzverés írott forrással is igazolható.³⁴

A CNH II. 147/148. „I” verdejegyű példányait Pohl Artúr szerint Gyulafehérvárott, Lépes György püspöksége idején verhették. A jegyek alapján — az 1442-es évet leszámítva — folyamatosan, tehát Lépes püspök halála után is működhetett a püspöki pénzverőház. 1443-ban Újlaki Miklós tűnik fel, mint a püspökség „kormányzója és különleges védője”, nyilván a pénzverést is irányította mindaddig, amíg a püspöki szék betöltetlen volt: Lépes püspök utódja (Łabiszyn-i Máté) csak 1445-ben kapta meg a pápai megerősítést.³⁵ A verdej-

---

hogyan Gatalóci püspök Rómától csak 1451-ben kért engedélyt arra, hogy segédpüspököt vehessen maga mellé. Az engedélyt 1452-ben meg is kapta arra, hogy Bodó Miklós fehérvári prépost a koadjutor lehessen: *Fedeles Tamás*: Két 15. századi pécsi prépost i. m. 36. (46. jegyzet). Bodó Miklós pályafutása: *Köblös József*: Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók idején. (A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával). (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 12.) Bp. 1994. 338–339., *Kubinyi András*: A székesfehérvári prépostok szerepe az államkormányzatban. In: Kubinyi András: Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon. (ME/TEM Könyvek 22.) Bp. 1999. (eredetileg megjelent: A székesfehérvári Boldogasszony bazilika történeti jelentősége. Az 1996. május 16-án rendezett tudományos tanácskozás előadásai. Szerkesztette Farkas Gábor. (Közlemények Székesfehérvár város történetéből) Székesfehérvár, 1996. 154–162.) 102–104.

³² Huszár Lajos a veszprémi püspöki pénzverést az 1440–1446 közötti időszakra tette: *Huszár L.*: Pénzverés Veszprémben i. m. 203. Pohl Artúr az ezüstpénzek verdejegyzeit összefoglaló könyvében közöl olyan 1453–1454-re keltezhető, rossz minőségű, billonvereteken (CNH II. 180/179.) látható jegyeket (Mzz. 186B-3, 186B-4, 186B-5), amelyek azonosak az 1440-es évek veszprémi jegyeivel: *Pohl Artúr*: V. László pénzverése (1453–1457). Numizmatikai Közöny 70–71. (1971–1972) 52., 55. Ezek a veretek eléggé gyanúsak tűnnek, ráadásul a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának törzsgyűjteményében sincsenek ilyen darabok.

³³ A pécsi püspöki pénzverés: *Pohl A.*: I. Ulászló király i. m. 53–55., *Ujszászi R.*: Pénzverési problémák i. m. 73–74., *Úó*: Egy elfeledett Albert dénár i. m. 7–8. (18. jegyzet). A lotharingiai származású Albeni Henrik garamszentbenedeki (1406–1407), majd kolozsmonostori (1407–1421) apát volt, mielőtt pécsi püspök (1421–1444) lett: *Mályusz E.*: Zsigmond király i. m. 47., 282. (132. jegyzet), *Engel P.*: Magyarország világi archontológiája i. m. I. 73., II. 10., *Fedeles Tamás*: A 14. század derekától Mohácsig. In: A Pécsi Egyházmegye története I. A középkor évszázadai. (1009–1543). Szerk. Fedeles Tamás – Sarbak Gábor – Sümei József. Pécs, 2009. 120–123.

³⁴ Dominis János zenggi püspököt (1434–1440) először veszprémi püspöknek nevezte ki IV. Jenő pápa, azonban Erzsébet királyné tiltakozására (Dominis tagja volt az Ulászlót Magyarországra hívó krakkói küldöttségnek: *Mályusz E.*: A magyar rendi állam i. m. 75., 548.) a kinevezését visszavonták, utána váradi püspök (1441–1444) lett: *Huszár L.*: Pénzverés Veszprémben i. m. 199–200., *Engel P.*: Magyarország világi archontológiája i. m. I. 77., II. 63. A nagyváradi püspöki pénzverés: *Pohl A.*: I. Ulászló király i. m. 53–55. A V–P verdejegyű CNH II. 149C denárt (Mzz. 137–9) nem Nagyváradon, hanem Ungváron verték, Pálóci László ispán „égisze” alatt.

³⁵ A gyulafehérvári püspöki pénzverés: *Pohl A.*: I. Ulászló király i. m. 53–55., *Ujszászi R.*: Pénzverési problémák i. m. 71–72. Lépes György először erdélyi prépost (1404–1427) volt, majd erdélyi

gyek közül az I-h betűpár gyulafehérvári eredeztetése kérdésesnek tűnik, ezt ugyanis Huszár Lajos egyes esetekben nagyszzebeni jegynek tartotta, az összkép alapján mégis helyesnek kell elfogadnunk Pohl Artúr feltevését, és ezt a verdejegy — legalábbis I. Ulászló idejében — gyulafehérvárinak kell tartanunk.³⁶ A pénzverde működése a jegyek és a típusok alapján egészen 1444-ig tartott.

*A „koronázó püspökök” veretei
(1440–1444)*

CNH II.	Gatalóci Máttyás (1440–1457) Veszprém	Albeni Henrik (1421–1444) Pécs	Dominis János (1441–1444) Nagyvárad	Lépes György (1427–1442) Gyulafehérvár Újlaki Miklós (1443–1444)
149A (149C) (1441)	W-D, W-két buzogány 149C: W-B, W-D, W-h, W-G, W-S	P-B, P-S, P-n, P-R, P-W, P-s ³⁷ 149C: P-R, P-S, P-W	V-A	I-h, I-E
150. (1440)	W-D, W-B			
147/148. (1440–1441)	W-h, W-O, W-két bu- zogány, W-D	P-O	V-A	I-h
141. (1442)	W-S, L-fordított W			I-R
146A (1442–1443)	W-I	P-A, P-I, P-B, P-S	V-S	I-A, I-h, I-Ö, I-I, I-+
145A (1443)	W-B, W-O, W-I	P-P, P-P csillaggal, P-R, P-A	V-I	I-E, I-h
143A (143B) (1444)	W-I	143B: P-P		I-h, I-R 143B: I-n
162. (1444)	W-D	P-B		

Az 1444-ben tartott országgyűlés — valószínűleg Hunyadi János sugallatára — megtiltotta, hogy a királyon kívül bárki más pénzt verjen. Aki ezt megszegte, ettől kezdve a hűtlenség büntetést követte el.³⁷ A szigorú büntetőjogi

püspök lett (1427–1442): *Engel P.*: Magyarország világi archontológiája i. m. I. 71., II. 145. A „jobbágysanyargató” Lépes püspök tizedfizetéssel kapcsolatos elvárásai Zsigmond uralmának végén az erdélyi parasztfelkelés kirobbanásához vezettek (*Mályusz E.*: Zsigmond király i. m. 202–204.), 1442-ben a török elleni harcok során vesztette életét: *Elekes L.*: Hunyadi i. m. 149–150. Újlaki Miklós a püspökség kormányzója (1443): *Elekes L.*: Hunyadi i. m. 275. (52. jegyzet). Łabiszyn-i Máté erdélyi püspök (1444–1461): *Engel P.*: Magyarország világi archontológiája i. m. I. 71., II. 138. Ismeretes Habsburg Albertnek (1437–1439) egy denárja (CNH II. 135B), amelynek verdejegy (I-E) felveti a lehetőséget, hogy a gyulafehérvári verde már Albert idejében működött volna. A kérdéses darab rossz állapota, gyanús mivolta okán ezt a kérdést — újabb, jobb állapotú darabok előkerüléséig — nyitva kell hagynunk. Lásd erről részletesen: *Ujszászi R.*: Egy elfeledett Albert dénár i. m. 3–10.

³⁶ Huszár Lajos a CNH II. 143A I-h jegyét (Mzz. 147–10) a CNH II. 140. aranyfont h-I jegyével (UG F1–3) állította párba: *Huszár L.*: A budai pénzverés i. m. 86. Rendszerszerűen az 1440–1440 közötti „I” verdejegyű ezüstpénzeket gyulafehérvárinak kell tartanunk: *Pohl A.*: I. Ulászló király i. m. 53., *Ujszászi R.*: Pénzverési problémák i. m. 71–72.

³⁷ *Elekes L.*: Hunyadi i. m. 221., *Gyöngyössy Márton*: Pénzgazdálkodás és monetáris politika a késő középkori Magyarországon. (Doktori Mestermunkák) Bp. 2003. 33–34. Az 1444. évi törvény VII. cikkelye: DRH 328.

jogkövetkezmény ellenére ezt a törvényt csak Erdélyben hajtották végre, ott ugyanis Hunyadi János volt az úr, így Erdély területén ezt követően kizárólag a nagyszebeni pénzverdében vertek pénzt. Az ország más részeiben a korábbi pénzverési jogosultak zöme székhelyén — a verdejegyek tanúsága szerint — továbbra is veretett „királyi” pénzt.³⁸

Pénzverő főkapitányok

A várnai csatavesztés és I. Ulászló halála után az ország kormányzata — az 1445. áprilisára összehívott országgyűlés döntése értelmében — hét főkapitány kezébe került, akik az ekkor vert pénzek tanúsága szerint intézked-(het)tek a pénzkibocsátásról is. A főkapitányok többsége nem veretett pénzt. A régiesen „kormányköz”-nek nevezett időszakban viszont helyreállt a pénzverés egysége, mivel az ország minden működő pénzverdéje egységes pénzerméket („interregnum denár és obolus”: CNH II. 152., 153.) bocsátott ki.³⁹

A hét későbbi főkapitány egyike, Újlaki Miklós erdélyi vajda már 1445 márciusában megkereste Szeben városát azzal, hogy kamaraispánjának, Pepo Italicus-nak engedjék meg a pénzverést. Az interregnum denár Nagyszebenben I-h (Iacobus-Hermannstadt), az obolus H-H felett kereszt jeggyel jelent meg.⁴⁰

Az Észak-Magyarország jelentős részét uralma alatt tartó Giskra János, 1445–1446-ban maga is főkapitány, felhagyott a korábbi években, a gyermek V. László nevében folytatott különutas pénzverésével, és interregnum denárokat (K-R) és obolusokat (K-P, K-I, K-R, C-G) bocsátott ki verdéiben (Körmöcbánya, Kassa). Hunyadi kormányzóvá választását követően Giskra újból V. László nevében veretett pénzeket, ezzel a magyar pénzverés egysége ismét megszűnt. Giskra teljes felvidéki működési ideje alatt hatalmában tartott két királyi pénzverdét, ahol leszámítva rövid főkapitányi működését, az általa törvényesnek elismert király nevében vert pénzt (1440–1452). Ebben a tekintetben tehát több volt, mint a többi főúri pénzverési jogosult; témánk szempontjából viszont csak főkapitányi pénzverése érdekes.⁴¹

³⁸ Pohl A.: I. Ulászló király i. m. 56.

³⁹ Elekes L.: Hunyadi i. m. 266–267., Huszár L.: A budai pénzverés i. m. 87–88., Mályusz E.: A magyar rendi állam i. m. 85., Huszár Lajos: Giskra pénzverése. Numizmatikai Közöny 62–63. (1963–1964) 56., Kubinyi András: A városok az országos politikában, különös tekintettel Sopronra. In: Sopron térben és időben. Sopron kapcsolatrendszerének változásai. Konferencia Sopron szabad királyi város 725 évéről. Szerk. Turbuly Éva. Sopron, 2002. 34–35.

⁴⁰ Pohl A.: Újlaki Miklós i. m. 74. Újlaki Miklós pénzverési rendelkezése Nagyszeben városához (Várpalota, 1445. március 10.): uo. 74., Huszár L.: A középkori magyar pénztörténet II. i. m. 46. Pohl Artúr a levél kelte alapján arra következtetett, hogy az interregnum denár (és obolus) kibocsátásáról nem az április végére összehívott országgyűlés alkalmával, hanem már a február 8-án Székesfehérváron megtartott országgyűlésen határoztak: Pohl A.: Újlaki Miklós i. m. 74. Az országgyűlés résztevői Szécsi Dénes esztergomi érsek, Gatalóci Mátyás veszprémi püspök, Hédervári Lőrinc nádor, Újlaki Miklós és Hunyadi János erdélyi vajdák voltak: Elekes L.: Hunyadi i. m. 265–266., Mályusz E.: A magyar rendi állam i. m. 84.

⁴¹ Elekes L.: Hunyadi i. m. 322., 331., Huszár L.: Giskra pénzverése i. m. 56. A Giskra pénzein látható mesterjegyeket Huszár Lajos föloldotta: a „P” Polner Orbán, az „I” Jung Péter, a „G” Grenitzer Ágoston jegye. Az „R” azonosítását Huszár kérdésesnek tartotta, Pohl Artúr kollektív jegyként értelmezte: Mzz. 173–6, 174–7. Giskra működéséhez: Elekes L.: Hunyadi i. m. 322–323.,

Interregnum pénzeket azonban nemcsak főkapitányok bocsátottak ki. Alsólendván Bánfi Pál egyébként is működő verdéjében szintén veretett ilyen pénzeket saját jegyeivel (A–A csillaggal, A–n csillaggal).⁴² Veszprémben Gatalóci Mátyás püspök is bocsátott ki interregnum denárt (W–I).⁴³ Budán a korábbi ismert kollektív jegyekkel (B–n, B–n csillaggal) hozták ki az interregnum pénzeket.⁴⁴

Az 1447-es országgyűlés által elfogadott jogszabály ismételten megtiltotta, hogy a hivatalos pénzen kívül más pénzt verjenek, vagy ilyen az ország területén forgalomban legyen. A külföldi pénzek tilalma ekkor már nem volt új keletű, a nem királyi pénzek verésének tilalma pedig célzatosan azok ellen irányult, akik esetleg korábbi engedéllyel rosszabb minőségű külföldi pénzeket vertek. Az országgyűlés döntése most általánosan minden ilyen engedélyt és jogosultságot megszüntetett. Éppenséggel később maga Hunyadi János kormányzó (1446–1452) volt az, aki — egy korábbi pénzverési jogosultnak — Lévai Cseh Lászlónak, megengedte, hogy Németújváron bécsi denárokat veressen.⁴⁵

„Paladine”

A pénzhiánnyal küzdő III. Frigyes császár Magyarországgal kapcsolatos tervei komoly anyagi erőt igényeltek, amelyet a császár pénzrontással próbált előteremteni, ezzel azonban osztrák tartományaiban pénzügyi csődhelyzetet idézett elő. A helyzet kialakulásában jelentős szerepet játszottak azok a nyugat-magyarországi és szlavóniai pénzverési jogosultak, akiket Pohl Artúr határmenti pénzverésről írott munkájában következetesen a *Paladine* megnevezéssel illetett, utalva arra, hogy egyidejűleg valamennyien egy-egy nyugat-magyarországi vármegye ispánjai is voltak (a Paladin szó németül lovagot, vitézt; bizonyos esetekben tartományurat jelent). Ezek a főurak engedélyt kaptak ugyanis az egyébként rossz minőségű császári pénzek verésére „zu Presburg, Altenburgh, Ottenburgh und anderen wengen enden”. A korabeli krónikás szerint ugyanis a császár tizenkétezer aranyforinttal tartozott a Szentgyörgyi és Bazini grófnak, Ellerbach Bertoldnak, Grafenecker Ulriknak és Baumkircher Andrásnak, akik a tartozás fejében kapták meg a pénzverési jogosultságot.⁴⁶

Mályusz E.: A magyar rendi állam i. m. 54., 56., 564–567., *Huszár L.*: Giskra pénzverése i. m. 51–58., *Pach Zsigmond Pál*: Hogyan lett a harmincadvából huszad? (1436–1457). *Történelmi Szemle* 37. (1995) 266–267., 270–271.

⁴² Pohl A.: Az alsólendvai Bánfi-család i. m. 72. A Dunántúl — a Duna–Tisza közével együtt — Újlaki Miklós főkapitányi területe volt: *Elekes L.*: Hunyadi i. m. 266.

⁴³ *Huszár L.*: Pénzverés Veszprémben i. m. 201.

⁴⁴ *Uő*: A budai pénzverés i. m. 87–88. Pohl Artúr a budai interregnum pénzeket Hédervári Lőrinc nádor tevékenységéhez kapcsolja: *Mzz.* 173–3, 173–4, 174–2.

⁴⁵ *Gyöngyössy M.*: Pénzgazdálkodás i. m. 37. Az 1447-es törvény XXXVII. cikkelye: DRH 370–371. Hunyadi János engedélye Lévai Cseh Lászlónak Németújváron bécsi denárok verésére (Korpona, 1451. október 22.): *Pohl, A.*: Die Grenzlandprägung i. m. 168., *Huszár L.*: A középkori magyar pénztörténet II. i. m. 47.

⁴⁶ *Arnold Luschin von Ebengreuth*: Wiens Münzwesen, Handel und Verkehr im späteren Mittelalter. (Separatabdruck aus Band II der „Geschichte der Stadt Wien”) Wien, 1902. 61., *Uő*:

„Paladine”
Nyugat-magyarországi és szlavóniai pénzverési jogosultak

Pénzverési jogosult	engedély kelte	pénzverde	CNA I.	pénzverési tevékenység ideje
Baumkircher András	1459. szeptember 11.	Pozsony / Szalónak		1460–1465, 1469–1472
<i>Alsólendvai Bánfi Pál</i>	1441. június 28. / 1459	<i>Alsólendva</i>	F c 22. vált. (borisfalvi és pinka- óvári lelet)	1440–1454 1459
Ellerbach Bertold	1460	Verőce		1460–1462
Grafenecker Ulrik	1459	Sopron / Trautmannsdorf / Kertes	F a 49. vált. (vasjobbágyi lelet)	1460–1464 1472–1477
<i>Lévai Cseh László</i>	1451. október 22.	<i>Németújvár</i>		1451–1453
Szentgyörgyi és Bazini grófok	1459. október 1. / 1463. július 29. előtt	Bécsújhely	F a 38A (cserszegtomaji lelet)	1459–1462 1473–1474
Vitovec János	1459. november 10. / 1460	Krapina	F b 41.	1459–1462

Tőlük eltérően egy másik magyar előkelőnek, Lévai Cseh Lászlónak még Hunyadi János kormányzótól származó engedélye volt bécsi pfennigek veretésére. Az engedéllyel legfeljebb 1455-ig, Kőszeg körüli birtokairól történt kiszorításáig élhetett, bár nem valószínű, hogy mindezt V. László kormányzata eltűrte volna. Lévai Cseh tehát ily módon — a Hunyadi-párt híveként — nem tartozik a szorosan vett „Paladine” körébe.⁴⁷

Alsólendvai Bánfi Pál, aki korábban kimutathatóan magyar királyi pénzeket veretett (és ezt V. László idején is megkísérelte folytatni), az 1450-es évek végén (de mindenképpen 1457 után) ismét pénzverési tevékenységbe foghatott,

Umriss einer Münzgeschichte der altösterreichischen Lande vor 1500. Numismatische Zeitschrift 2. (1909) 185., MNA 15., *Huszár L.*: A soproni pénzverés i. m. 37., *Pohl, A.*: Die Grenzlandprägung i. m. 95–96., *Koch, B.*: Corpus i. m. 333–334. Ezen pénzverési jogosultak vereteit a korábbi kutatás nem tudta egyértelműen azonosítani. A korabeli — bécsi pfennigeket is tartalmazó — nyugat-magyarországi leletek (Borisfalva, Cserszegtomaj, Kőszegpaty, Pinkaóvár) elemzése sem vezetett megnyugtató eredményre: *Pohl, A.*: Die Grenzlandprägung i. m. 101–105. Ausztria keleti területein is megjelentek hasonló pénzverési jogosultak, például Eckenberger Boldizsár: *Koch, B.*: Corpus i. m. 326–327., *Günther Dembski*: Sechs bemerkenswerte Fundmünzen aus Carnuntum. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 34. (1994) 14–15. Eckenberger a magyar pénzügyigazgatásban is fontos szerepet játszott később: *Kubinyi András*: A budai német patriciátus társadalmi helyzete családi összeköttetéseinek tükrében a XIII. századtól a XV. század második feléig. Levéltári Közlemények 42. (1971) (újra megjelent: Kubinyi András, Tanulmányok Budapest középkori történetéről. I–II. Szerk.: Kenyeres István, Kis Péter, Sasfi Csaba. Bp. 2009. 457–512.) 256. A nyugat-magyarországi és szlavóniai pénzverési jogosultak közül némelyek nevesítve szerepelnek Hieronymus Landus krétai érsek, pápai nuncius (vagy Pietro Tommasi velencei követ) 1462 és 1470 között keletkezett jelentésének (*Draskóczy István*: A „Landus jelentés” kéziratai. In: „Fons, skepsis, lex”. Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére. Szeged, 2010. 85–94.) legkorábbi rétegében, mint Mátyás ellenségei, így Vitovec János szlavón bán, a Szentgyörgyi és Bazini grófok, valamint alsólendvai Bánfi Pál: *Johann Christian von Engel*: Geschichte des Ungarischen Reiches und seiner Nebenländer. II. Halle, 1798. 15.

⁴⁷ *Csánki Dezso*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. II. Bp. 1894. 721., *Pohl A.*: V. László pénzverése i. m. 52., *Koch, B.*: Corpus i. m. 333.

vélhetőleg a császártól kapott újabb engedély birtokában. Minderre III. Frigyes azon parancsából következtethetünk, amelyben egy kamarását arra utasítja, hogy a Bánfi Pál által a gráci Eckenberger Boldizsárnak átadott ezer fontnyi (rossz) pfennig négyszáz forintnyi ellenértékét Bánfival fogadtassa el, mivel ez a helyes árfolyam-érték. A forint–pfennig árfolyam alapján nyilvánvaló, hogy schinderlingekről van szó, mégpedig az 1459. év második felében alkalmazott árfolyamon. Mindezek alapján valószínűsíthető, hogy a császár 1460 előtt vert rossz(abb) minőségű pfennigének mintájára vert ezüstpénzről van szó, amelyet talán azonosíthatunk az irodalomból ismert egyik típus (CNA I. F c 22.) változatával.⁴⁸

A fennmaradt engedélyek alapján a császári pénzverési jogosultak sorát Nyugat-Magyarországon Baumkircher András pozsonyi ispán nyitotta meg: engedélye 1459. szeptember 11-én kelt.⁴⁹ A szintén pénzverési jogosult Szentgyörgyi és Bazini grófok (János és Zsigmond) 1459. október 1-jén kelt engedélyük birtokában Pohl Artúr szerint valószínűleg nem vertek pénzt, hiszen az idő rövidege miatt sem bocsáthatták ki már inflációs vereteiket, az pedig valószínűtlen, hogy az 1460-ban megkezdett stabilizációba — már csak annak számukra ráfizetése miatt is — bekapcsolódhattak volna.⁵⁰ Ugyanakkor ismeretes olyan 1456 után vert bécsűjhelyi pfennig, amelyet a grófok pénzverése emlékének tarthatunk (CNA I. F a 38A). A típus egyik változatán jegyként látható hatágú csillag egyértelműen kapcsolatba hozható a Szentgyörgyi és Bazini grófokkal, akik címerbővítésüket (hatágú csillag) éppen III. Frigyes császártól kapták.⁵¹ 1463-ban arról értesülünk, hogy az egyik gróf (László) még mindig rendelkezik a pénzverési jogosultsággal (*umb die munss auf das preg, so mein herr schlecht*), és vélhetőleg öt latos pfennigekeket verethetett.⁵² 1473–1474-ben ismét felmerül a gyanú, hogy a grófok pénzt bocsátottak ki, bár ez — tekintettel az 1467-ben kezdődött magyar pénzreformra — inkább csak ausztriai birtokaik vonatkozásában lehetséges.⁵³

Vitovec János, aki korábban Cillei Ulrik főkapitánya volt, szintén pénzverési engedélyt kapott III. Frigyes-től. Vitovec, szlavóniai birtokán, Krapinán rendezte be verdéjét, amely bizonyíthatóan működött is: krajcárt vert (CNA I. F b 41.). 1460-ban újabb, kiegészítő engedélyre is szert tett, immáron öt latos

⁴⁸ Pohl A.: Az alsólendvai Bánfi-család i. m. 72., *Uő*: Die Grenzlandprägung i. m. 65–66. Alsólendván az 1450-es évek közepén még V. László magyar denárait (CNH II. 180/179.) verték, vélhetőleg kis példányszámban: *Görög Tibor*: Kiegészítések az alsólendvai Bánfi-család pénzveréséhez. *Érentani Lapok* 124. (2010. december) 10–11. Ezért sem valószínű, hogy V. László életében már III. Frigyes vereteit bocsátották volna ki. A borisfalvi és a pinkaóvári leletben egyaránt előforduló CNA I. F c 22. típushoz: Pohl, A.: Die Grenzlandprägung i. m. 103., 171., 175., Koch, B.: Corpus i. m. 336.

⁴⁹ Luschin, A.: Umrisse einer Münzgeschichte i. m. 185., MNA 14., Pohl, A.: Die Grenzlandprägung i. m. 177–178.

⁵⁰ Huszár L.: A soproni pénzverés i. m. 37., Pohl, A.: Die Grenzlandprägung i. m. 113–118.

⁵¹ Uo. 102–103. Ilyen veretet ismerünk az 1494-es *borisfalvi* és az 1527-es záródású *cserszegtomaji* leletből: uo. 104., 115., 170–173., Koch, B.: Corpus i. m. 319–320.

⁵² Pohl, A.: Die Grenzlandprägung i. m. 116., 118. Mátyás 1462. február 10-én Esztergomban, Szécsi Dénes esztergomi érsek jelenlétében fogadta vissza hűségébe János és Zsigmond Szentgyörgyi és Bazini grófokat, valamint unokatestvérüket, Ellerbach Bertoldot: *Kubinyi A.*: Szécsi Dénes i. m. 104. Nem valószínű, hogy ezt követően a nevezettek a III. Frigyes-től kapott pénzverési jogosultságukat gyakorolták volna.

⁵³ Luschin, A.: Wiens Münzwesen i. m. 62., Pohl, A.: Die Grenzlandprägung i. m. 118.

pfennigek veretésére. Pénzverési tevékenysége nem lehetett hosszú, mert 1463-ban kibékült Mátyással.⁵⁴

1459 őszén Grafenecker Ulrik is pénzverési jogosultságot kapott. A svábföldről származó Grafenecker III. Frigyes bizalmi embere volt, ezért is lett soproni ispán és pénzverési jogosult. Bár maga az engedély nem maradt fenn, annak tartalmát Grafenecker Sopronhoz küldött leveleiből rekonstruálni tudjuk. 1460 elején már arra szólítja fel a soproni tanácsot, hogy az új pénzt hirdessék ki, illetve előírja, hogy a régi pénzt és az ezüstöt csak soproni pénzverőházában lehet beváltani. A hatvanas évek elején folyt soproni pénzverésre utal az is, hogy az adófizetők között megjelennek a pénzverők, és a pénzverőházat is említi a források. 1463-ban III. Frigyes mintát (*prob und muster*) kért a soproni veretű pénzekből, ami azt jelzi, hogy a császár gondoskodni kívánt a minőség ellenőrzéséről. 1464-ben megszűnt Grafenecker ispáni megbízatása, ez jelöli ki a soproni pénzverés végét is.⁵⁵ Jócskán a Mátyás-féle pénzreform bevezetése után, az 1470-es években megint számolnunk kell Grafenecker Ulrik nyugat-magyarországi pénzverésével: bécsi pfennigeket veretett a császár egyik 1476-os levele szerint, vélhetőleg birtokközpontjában, Kertesén.⁵⁶

III. Frigyes a Mátyás ellen forduló vas megyei birtokost, Ellerbach Bertoldot birodalmi grófi rangra emelte, aki egyúttal elnyerte a szlavóniai Verőce vármegye ispánságát is. Ekkortájt kaphatott pénzverési jogosultságot, ám az ezzel kapcsolatos oklevél — és annak tartalma — nem ismeretes. Ellerbach rövid időn belül Mátyás oldalára állt, aki bőségesen megjutalmazta: megerősítette tisztségeiben és birtokaiban, majd erdélyi vajdává nevezte ki. Ellerbach pénzverési jogosultságáról a tényen kívül semmit sem lehet tudni, azonosíthatóan hozzá köthető pénzérmét sem ismerünk.⁵⁷

⁵⁴ Vitovec János: *Mályusz E.*: A magyar rendi állam i. m. 58., *Kubinyi A.*: Mátyás király i. m. 50., 56., *Pálosfalvi Tamás*: Vitovec János. Egy zsoldoskarrier a 15. századi Magyarországon. Századok 135. (2001) 429–472. Vitovec pénzverése: *Huszár L.*: A soproni pénzverés i. m. 37., *Pohl, A.*: Die Grenzlandprägung i. m. 138–140., *Koch, B.*: Das Prägerrecht i. m. 63–67., *Uő*: Corpus i. m. 332–333., *Pálosfalvi T.*: Vitovec János i. m. 452. Vitovec pénzverési engedélye (1459. november 10.): *Luschin, A.*: Umriss einer Münzgeschichte i. m. 185–186., *Koch, B.*: Das Prägerrecht i. m. 66–67. Krapina a szlavóniai főharmincad fiókharmincad-helye volt: *Simon Zs.*: A baricsi és kölpényi harmincadok i. m. 817.

⁵⁵ *Luschin, A.*: Umriss einer Münzgeschichte i. m. 185., *Uő*: Das Münzwesen in Österreich ob und unter der Enns im ausgehenden Mittelalter. Sonderabdruck aus der „Festschrift des Vereines für Landeskunde von Niederösterreich, 1914“. Wien, 1914–1917. 400., *Házi Jenő*: Sopron szabad királyi város története. I/5. Oklevelek és levelek 1460-tól 1481-ig. Sopron, 1926. 2., 65–68., *Huszár L.*: A soproni pénzverés i. m. 38–39., *Pohl, A.*: Die Grenzlandprägung i. m. 120–121., *Koch, B.*: Corpus i. m. 333–334. Sopront Erzsébet özvegy királyné 1441-ben elzalogosította III. Frigyes császárnak, így a város két évtizedre kiesett a magyar politikából: *Kubinyi A.*: A városok az országos politikában i. m. 32–33.

⁵⁶ 1472-ben a bécsújhelyi polgármesternek kellett átvennie Thomas Ödertől, és megsemmisítenie huszonkét olyan poncot, amelyeket Mathes éremvő Grafenecker számára készített. 1476-ban pedig Frigyes császár maga számol be egy levelében arról, hogy miközben ő jó pénzt veret, ezt Grafenecker hamisítja. Végül 1477-ben Grafenecker Ulrik megbékélt a császárral, és „visszaadta” Frigyesnek a pénzverési engedélyét: *Luschin, A.*: Wiens Münzwesen i. m. 62., *Huszár L.*: A soproni pénzverés i. m. 39., *Pohl, A.*: Die Grenzlandprägung i. m. 122–123. Kertes vára: *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. III. Bp. 1897. 589.

⁵⁷ *Pohl, A.*: Die Grenzlandprägung i. m. 134–135., *Kubinyi A.*: Szécsi Dénes i. m. 104. Ellerbach Bertold Monyorókerék (Vas megye) várának birtokosa, 1457-ben V. László aulicusa volt: *Engel P.*: Magyarország világi archontológiája i. m. I. 368–369., 510., II. 68.

Amikor 1460-ban végül a császár jobb minőségű pfennigekeket kezdett veretni, a nyugat-magyarországi pénzverési jogosultak átvették az új pénzek éremképét, de korabeli forrásaink szerint sokkal rosszabb minőségű pénzeket bocsátottak ki, és ezzel aláásták volna a reform sikerét. Ez persze — ismerve a nyugat-magyarországi verdék kibocsátási képességét — nehezen hihető, másrészt ezek a pénzverőműhelyek elsősorban a helyi pénzforgalmi igényeket elégítették ki, harmadrészt egyes jogosultak (például Grafenecker) esetében ismert a minőség feletti határozott császári ellenőrzés (vagy legalábbis annak kísérlete). A bécsi pfennigek rosszabb minőségű magyarországi utánvereteivel egyébként is inkább csak 1462-től számolhatunk, amikor Bécsben a császártól a hatalmat átvette VI. Albert herceg (1458–1463).⁵⁸

Az 1460-as években arról számolnak be a források, hogy Baumkicher András pozsonyi ispán rossz bécsi pfennigekeket veretett Pozsonyban, pénzverőmestere, Lobogós János vezetésével, Reigker György várnagy felügyelete alatt. Vereteit Luschin sikertelenül kísérelte meg azonosítani: az általa megnevezett érméket 1425 elé kell keltezni, így tehát kronológiai okokból nem jöhetnek számításba. A pozsonyi veretek rossz minőségére 1463-ban szaporodtak meg a panaszok, amelyek azt jelzik, hogy Baumkircher egyre kevésbe tartotta be a császári előírásokat.⁵⁹ Az 1470-es évek elején talán Szalónakon is feltételezhető pénzverési tevékenysége, legalábbis erre következtethetünk az itteni nemesfémhányászattal kapcsolatos dokumentumokból.⁶⁰

Személyzet

Pohl Artúr a Magyarországon vert pénzek 1440-es években tapasztalható minőségi romlását részben azzal is magyarázta, hogy a pénzverő magánosok tudatosan csökkenő ezüstartalommal és „tanulatlan erővel” verették a királyi pénzeket.⁶¹ Ez az állítás, persze, nem feltétlenül igaz a már korábban is működő, nagyobb verdék esetében (Nagybánya, Nagyszében, Kassa), hiszen ott rendelkezésre állt a szakképzett munkaerő.

⁵⁸ *Huszár L.*: A soproni pénzverés i. m. 37., *Pohl, A.*: Die Grenzlandprägung i. m. 109–111., Grafenecker Ulrik soproni pénzei esetében kifejezetten jó minőségű bécsi pfennigek helyi utánvereteivel számolhatunk: *Huszár L.*: A soproni pénzverés i. m. 39., *Pohl, A.*: Die Grenzlandprägung i. m. 119–123. Baumkircher András pozsonyi ispán Pozsonyban vert pénzei esetében már joggal merülhet fel a minőséget illető kritika: uo. 131.

⁵⁹ *Ortvay Tivadar*: Pozsony város története. III. Mellékletek Pozsony 1300–1526. évi történetéhez. Pozsony, 1894. 166–167., 190., *Huszár L.*: A soproni pénzverés i. m. 37., *Pohl, A.*: Die Grenzlandprägung i. m. 125–132. Reigker a pénzverés iránti vonzalmát a későbbiekben sem adta fel. Alsó-ausztriai várában (Pottenburg bei Hainburg) hamis pénzeket (aranyforintokat és pfennigekeket) veretett: *Luschin, A.*: Wiens Münzwesen i. m. 62–63., *Bernhard Koch*: Falschmünzer auf der Pottenburg bei Hainburg. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 15. (1967) 11–13., *Pohl, A.*: Die Grenzlandprägung i. m. 141–142.

⁶⁰ *Huszár L.*: A soproni pénzverés i. m. 39., *Huszár L.*: Magyar várak i. m. 86., *Pohl, A.*: Die Grenzlandprägung i. m. 131. Szalónak Baumkircher András vára volt: *Csánki D.*: Magyarország történelmi földrajza II. i. m. 719–720., *Engel P.*: Magyarország világi archontológiája i. m. I. 420–421., *Kubinyi A.*: Mátyás király i. m. 68.

⁶¹ *Pohl A.*: Az alsólendvai Bánfi-család i. m. 71.

Nagybánya helyzetét a despota más kiemelkedő városok példája alapján szabályozta. Remetei István, a despota familiárisa, tárnokmestereként — a budai tárnokszéki bíraskodás mintájára — polgári bírótársakkal ítélkezett a despota városai ügyében. Ennek köszönhetően Nagybánya a Jagelló-korra a tárnoki és a személynöki városokkal egyenrangú helyett tudott kivívni magának. A városban jelentős olasz kolónia alakult ki, tagjai között 1429-ben firenzei és raguzai származásúakról van adat, akik nyilván a despotával együtt, Belgrádból kerültek ide. Wasserpauch Miklós kamaraispán viszont neve alapján német volt, de a város polgára. Nagybányai polgár lett a korabeli pénzverésben jelentős szerepet játszó Firenzei Kristóf is.⁶² A Kristóffal gyakran együtt szereplő Zati Antal viszont előbb kezdte pénzügyigazgatási karrierjét, mert 1432-ben még Vlad Dracul segesvári kamaraispánja volt, 1438–1439-ben pedig mindketten Tallóci Matkó embereiként már az erdélyi sóigazgatást vezették, Antal 1441-ben kolozsvári pénzverőkamara ispánja lett, majd ismét Vlad Dracul szolgálatába állt, brassói pénzverőkamara-ispánjaként; Kristóf pedig — az aranyforintok verdejegye alapján — nyilván Hunyadi János szolgálatában immár aranyforintokat vert. Antal rövidesen csatlakozott hozzá. Ettől kezdve mindketten a Hunyadiak szolgálatában működtek. Az ország egyik legjelentősebb pénzverdénének otthont adó bányaváros, Nagybánya — Brankovics más birtokaival együtt — 1444-ben Hunyadi kezébe került. 1446-ban, amikor Firenzei Kristóf és Zati Antal Hunyadi kolozsvári kamaraispánjai lettek, Nagybányán új kamaraispán tűnik fel: Eylhardus.⁶³ Ehhez a körhöz tartozhatott Simon nagyzebeni pénzverő is, akinek aranymosó telepe volt Körösbányán.⁶⁴

Giskra János 1440–1452 között hazánk két fontos pénzverdését, a körömbányait és a kassait is irányítása alá vonta. A két verde személyzete — Körömbányán Polner Orbán és Jung Péter, Kassán Hannus, majd Greniczter Ágoston és Modrár Pál kamaraispánok vezetésével — a korszak tapasztalt szakembereiből állt.⁶⁵

⁶² *Mályusz E.*: A magyar rendi állam i. m. 555., *Huszár L.*: Kamaragrófok ... I. kiegészítés. i. m. 56., *Mályusz E.*: Zsigmond király i. m. 171–172., *Draskóczy István*: Olaszok a 15. századi Erdélyben. In: Scripta manent. Ünnepi tanulmányok a 60. életévét betöltött Gerics József professzor tiszteletére. Szerk. Draskóczy István. Bp. 1994. 126., *Uő*: Kamarai jövedelem i. m. 159. Tallóci Matkó Magyarországra kerülése kapcsán is látszik a despota szolgálatában álló belgrádi raguzai kolónia jelentősége: *Mályusz E.*: Zsigmond király i. m. 126–129.

⁶³ *Elekes L.*: Hunyadi i. m. 302–303., 309., *Horváth Tibor Antal – Huszár Lajos*: Kamaragrófok a középkorban. Numizmatikai Közlöny 54–55. (1955–1956) 28., *Huszár L.*: Kamaragrófok ... I. kiegészítés. i. m. 56., *Soós Ferenc*: A középkori Magyarország gazdasági és pénzügyigazgatási tisztségviselői. Numizmatikai Közlöny 112–113. (2013–2014) 100., 103., *Draskóczy I.*: Olaszok i. m. 126–128. Hunyadi János tudatosan épített ki olaszokból álló familiárisi szervezetet pénzügyigazgatási feladatok ellátására: *Mályusz E.*: A magyar rendi állam i. m. 574–575.

⁶⁴ *Gündisch, G.*: Deutsche Bergwerkssiedlungen i. m. 86., 93., *Draskóczy I.*: Olaszok i. m. 133. (17. jegyzet). Simon pénzverő körösbányai ügyében 1446-ban Hunyadi János utasította a maróti vár gazdatisztját, hogy ne háborgassa őt az aranymosó telep működtetésében, mert Simon neki dolgozik: *Gustav Seiwert*: Beiträge zu einer Geschichte der Hermannstädter Münzkammer. Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde 6. (1863–1865) 181–182., *Elekes L.*: Hunyadi i. m. 310. (42. jegyzet). Simon ügyeiben Hunyadi 1445–1449 között többször is fellépett: *Huszár L.*: A középkori magyar pénztörténet II. i. m. 46.

⁶⁵ *Michal Matunák*: Z dejin slobodného a hlavného banského mesta Kremnice. Kremnica, 1928. 138., *Kemény Lajos*: A kassai pénzverőház. Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle 9. (1902) 248.

Újlaki Miklós kevei kamaraispánja, Gasparo de Colle 1443-ban jelenik meg először forrásainkban, ekkor Újlaki székesfehérvári sókamarása volt. Egy Mályusz Elemér által 1444 körülre keltezett oklevélből megtudjuk, hogy Újlak kapitánya, Keve ispánja és ura pénzverő ispánja volt. Vármegyei teendői miatt másokat kellett Erdélybe küldenie a sóügyek intézésére. A Manini családból származó Angelo és Ferenc segítették munkáját.⁶⁶ Újlaki 1445-ben viszont a szebeni pénzverés megszervezésére egy másik olaszt, Pepo Italicus-t küldte.⁶⁷

Miközben, amint fentebb láttuk, olasz kamarása, Antal vezette pénzverését, amikor Vlad Dracul a pénzveréshez szükséges réz beszolgáltatására szólítja föl a brassóiakat, megnevezi további alkalmazottait is: Jonás-t, Stanislavot és Naneş-t, akik neveik alapján havasalföldi szolgálói lehettek.⁶⁸

A Bánfiak pénzverő alkalmazottairól ugyan nincs adatunk, de úgy tűnik, hogy a nemesfémekkel való foglalatosság Alsólendván nem volt újkeletű, mert már 1389-ből akad adat ott élő aranyművesről.⁶⁹ Pálóci László feltételezett pénzverése esetében pedig gyaníthatjuk, hogy az ungvári pénzverőházban Homonnai Druget István és Ori Dacsó Péter a pénzverésben is valamilyen szerepet játszhattak.⁷⁰

Veszprémben a pénzverési jogosultság gyakorlásába csatlakozott Györgyi Bodó Gergely is, aki Újlaki familiárisa és Hunyadi János bizalmi embere volt, 1444–1446 között erdélyi alvajdaként, majd 1447-ben tolnai alispánként működött, végül 1451–1455 között budai várnagyként folytatta pályafutását. Gergely később — Mátyás uralmának kezdetén — tárnokmester lett.⁷¹ Különös, hogy miután Gergely testvére, Miklós a veszprémi püspökség koadjutora lett, szintén részesült a pénzverési jövedelemből. Nyilvánvaló, hogy a Hunyadi–Újlaki szövetség így akarta szemmel tartani a pénzeket verető veszprémi püspököt, akiben egyébként nem nagyon bíztak.⁷²

⁶⁶ *Huszár L.*: Kamaragrófok ... I. kiegészítés. i. m. 56., *Soós F.*: A középkori Magyarország pénzügyigazgatási tisztségviselői i. m. 100. (Soós Ferencnél tévesen erdélyi kamaraispánként szerepel), *Pohl A.*: I. Ulászló király i. m. 54., *Draskóczy I.*: Olaszok i. m. 128–131. 1440 körül a vízaknai sókamara élén egy bizonyos ifjabb Gáspár állt, aki vélhetőleg azonos Gasparo-val: uo. 134. (32. jegyzet).

⁶⁷ *Pohl A.*: Újlaki Miklós i. m. 74. Pepo vélhetőleg azonos a Manini-család egyik tagjával, Papevel: Pape Manini 1427-től dési, majd 1436-tól szalárdi sókamarás is volt. Testvérei, Angelo és Ferenc 1444 táján Újlaki Miklós familiárisának, Gasparo de Colle-nak a szolgálatába álltak: *Draskóczy I.*: Olaszok i. m. 130–131. Feltételezhetően Pape sem tett másként, így érthető, ha az Újlaki által Szebenbe küldött Pepo Italicus-t vele azonosítja Soós Ferenc pénzügyigazgatási archontológiájában: *Soós F.*: A középkori Magyarország pénzügyigazgatási tisztségviselői i. m. 104.

⁶⁸ *Huszár L.*: A segesvári pénzverő i. m. 30.

⁶⁹ „item aurifaber integer” él ott, egész telken: *Horváth Tibor Antal*: Ismeretlen levéltári adatok az ötvösök történetéhez főleg a XVI–XVII. században. Művészettörténeti Értesítő 2. (1953) 178.

⁷⁰ *Huszár L.*: A középkori magyar pénztörténet II. i. m. 47.

⁷¹ *Elekes L.*: Hunyadi i. m. 311., *Mályusz E.*: A magyar rendi állam i. m. 111., *Huszár L.*: Pénzverés Veszprémben i. m. 199–200., *Engel P.*: Magyarország világi archontológiája i. m. I. 15., 208., 288., 515., II. 38., *Kubinyi A.*: Mátyás király i. m. 48. Bodó Gergely pénzverési tevékenységéhez köthető a W–B, W–G verdejegyek használata.

⁷² *Elekes L.*: Hunyadi i. m. 275., 311., *Huszár L.*: Pénzverés Veszprémben i. m. 200., *Engel P.*: Magyarország világi archontológiája i. m. I. 78., II. 38. Bodó Miklós pénzverésben játszott szerepét jelzi a W–n verdejegy.

Nagyváradról 1444-es adatunk van egy pénzverőről, akit Hofnehgelnak hívtak, a forrás szerint denárveréssel foglalkozott.⁷³ Az 1461-es *soproni* adójegyzék három pénzverő nevét (*Gaspar münzmaister*, *Philipp münzmeister*, *Jannko münzer*) szerepelteti, akik városi alkalmazásban álltak. Grafenecker szemmel láthatóan együttműködött Sopron városával pénzei verésében.⁷⁴ A nyugat-magyarországi nagyúr számára Mathes éremvéső készített poncokat, amelyeket végül a bécsújhelyi polgármesternek kellett megsemmisítenie 1472-ben. A forrás alapján valószínűsíthetjük, hogy Grafenecker érméi a bécsújhelyi verde vereteit másolhatták, ha ottani vésnőkkel készítette a verőtöveket.⁷⁵

Amint már említettük, az 1460-as években Baumkicher András ispán rossz bécsi pfennigekeket veretett Pozsonyban, pénzverőmestere, Lobogós János vezetésével (1465), Reigker György várnagy felügyelete alatt.⁷⁶ Reigker György, V. László bizalmi embereként, 1453-ban pozsonyi várnagy és alispán lett. Bár 1457-ben is alispánként említik, ez tévedés lehet, mivel 1454-ben Kapler János, 1455–1457 között Baumkircher András volt az utóda. Utóbbi viszont 1458-tól pozsonyi ispán lett, Reigker így ismét várnagy lehetett. Az 1465-ben említett pénzverési tevékenységben való részvétele során tanulmányozhatta ezen „vállalkozás” titkait, és ismerhette fel a benne rejlő lehetőségeket. Várát, a Wolfstal melletti Pottenburgot (Hainburg), III. Frigyes császár 1469-ben Burkhard Kienbergernek adta át, aki azonban csak ostrommal tudta azt elfoglalni, 1473-ban. Különös módon, az ostrom után hamis arany- és ezüstpénzek kerültek elő. Mindezt kiegészíti az 1964-es régészeti feltárások eredménye is: a torony alatt rossz ezüstötvözetű és rézből készült fémdarabokat, lapkákat, valamint egy korabeli bécsi pfennig rézveretét találták. Nyilvánvaló, hogy Reigker Pozsonyban beletanult a „mesterségbe”, tudását pedig a későbbiekben saját „sasfészkében” kamatoztatta.⁷⁷

Jövedelmezőség, kibocsátás

A Lazarevics István szerb despotának adományozott birtokok közül Nagybánya és közvetlen környéke volt a legjelentősebb, hiszen a nemesfém-bányászat és a pénzverés busás jövedelmet jelentett. Ennek mértékét még csak becsülni sem tudjuk, ám az mindenképpen árulkodó, hogy 1433-ban, egy elszámolási vita kapcsán az derült ki, hogy az egyik kamaraispán tízezer forintnyi készpénzről, aranyról és ezüstről „felejtett el” beszámolni. Bár Nagybánya nagy

⁷³ Sebestyén majtényi plébános szerint Báthori Tamás végrendeletében szerepelt Hofnehgelnak, aki jelenleg a denárok verője („cussor denariorum”), és Nagyváradon tartózkodik (Nagymajtény, 1444. november 19.): *Pohl A.*: I. Ulászló király i. m. 55. (23. jegyzet).

⁷⁴ *Huszár L.*: A soproni pénzverés i. m. 38., *Holl Imre*: Középkori városi élet – városi építészet. *Archaeologiai Értesítő* 116. (1989) 69.

⁷⁵ III. Frigyesnek a bécsújhelyi polgármesterhez küldött rendelete számol be a poncokról, amelyeket „Mathes eisenschneider dem Grafenegker gemacht” (1472. július 9.): *Huszár L.*: A soproni pénzverés i. m. 39., *Pohl, A.*: Die Grenzlandprägung i. m. 122.

⁷⁶ Johannes Lobogos dictus, tricesimarius et monetarius loci eisdem: uo. 131.

⁷⁷ *Ortway T.*: Pozsony város története. III. i. m. 183., 190–191., *Luschin, A.*: Wiens Münzwesen i. m. 62–63., *Koch, B.*: Falschmünzer i. m. 11–13., *Pohl, A.*: Die Grenzlandprägung i. m. 109., 141–142., *Petrovics I.*: Dél-dunántúli és dél-alföldi városok i. m. 142–143.

korszaka a 15. század második felére tehető, egyes jelek arra utalnak, hogy már a század első felében is nagyon jövedelmező lehetett a helyi bányászat és a pénzverés.⁷⁸ Ennek fényében érthető, hogy Hunyadi János tudatosan szerzett meg bányabirtokokat. Hunyadban, Krassóban és Zarándban birtokain aranymosás folyt, de ezeknél jelentősebb nemesfémforrást jelentettek a — Brankovics Györgytől „átvett” — nagybányai, felsőbányai és kapnikbányai lelőhelyek. Mindez lehetővé tette pénzverde működtetését. A Hunyadi-birtokok bányabevételei nem ismertek, de vélhetőleg nagyon bőségesek voltak. Ezzel magyarázhatjuk, hogy Hunyadi a bányászatot láthatóan igyekezett elősegíteni. Miközben Brankovics György novo brdói arany- és ezüstabányái ekkortájt állítólag évi kétszázezer dukátot jövedelmeztek, a Hunyadiak bányaérdekeltségei — és az ezekre alapított pénzverdék — jövedelme ennél mindenképpen csekélyebb lehetett.⁷⁹ Az osztrák Eizinger Ulrik által a magyar király várható jövedelmeiről összeállított kimutatás, a pénztörténetírásunkban csak Eizinger-jegyzéként említett forrás 1453-ban Nagybánya évi jövedelmezőségét (bérleti díját) hatezer forintra becsülte.⁸⁰

Erdélyben már a 14. században nagy mennyiségben bányásztak nemesfémeket. Az erdélyi aranybányászat központja Aranyosbánya (Offenbánya) volt. Mellette még három jelentősebb bányaváros — Abrudbánya, Körösbánya, Zalatna — szerepét kell kiemelni. Az ezüstabányászat inkább a Beszterce közeli Radnán volt meghatározó.⁸¹ Erdély pénzverdéi tehát kizárólag helyi nyersanyagból működhettek, behozatalra nyilvánvalóan nem volt szükség. Ez minden bizonnyal nagyon költséghatékony működtetést tett lehetővé. Első adatunk az erdélyi bányászat és pénzverés jövedelmezősége vonatkozásában a Luxemburgi Zsigmond és a Német Lovagrend között létrejött megállapodás kapcsán készült költségvetési tervezet. A határvédő feladatokat vállaló lovagrend az éves védelmi költségeket több mint háromszáztizennégyezer forintra becsülte. Ennek fedezetéül kapták meg többek között a nagyszzebeni és a brassói pénzverést, amelyeknek bevétele a tervezet szerint százötvenezer forint, továbbá ezerötyszáz márka ezüstöt Erdélyből, amely hatvanezer forint értékű lett volna.⁸² Számunkra az egyéb bevételi források most nem érdekesek, ezt a két té-

⁷⁸ *Elekes L.*: Hunyadi i. m. 309., *Draskóczy I.*: Kamarai jövedelem i. m. 159., 163. (58. jegyzet)

⁷⁹ *Wenzel G.*: Magyarország bányászatának i. m. 139–140., *Elekes L.*: Hunyadi i. m. 301–303., 309–310.

⁸⁰ *Draskóczy I.*: Kamarai jövedelem i. m. 164. (62. jegyzet). Nagybánya Eizinger által megadott, alacsonynak tűnő bérleti díja a későbbiekben jelentősen megnövekedett, megtöbbszöröződött. Tekintettel arra, hogy Hunyadi János kormányzósága végén a nagybányai verde termelése visszaesett, V. László első éveiben pedig semmilyen pénzt sem vertek itt, arra kell következtetnünk, hogy Eizingernél a korábbiakhoz és a későbbiekhez képest is csekélyebb összeg szerepel: *Pohl A.*: Hunyadi János i. m. 53–54., *Uő.*: V. László pénzverése i. m. 52.

⁸¹ *Wenzel G.*: Magyarország bányászatának i. m. 125–134., *Elekes L.*: Hunyadi i. m. 310., *Gündisch, G.*: Deutsche Bergwerkssiedlungen i. m. 83–94., *Tóth Cs.*: Pénzverdék i. m. 311–312., *Soós F.*: A magyar fémpénzek i. m. 39.

⁸² *Mályusz E.*: Zsigmond király i. m. 117. „zum ersten die münche zur Hermanstat und zur Cron macht ein jare nach uberslahen fl. 150.000 pt”: *Huszár L.*: A segesvári pénzverő i. m. 30. Ahogy fentebb már kifejtettük, nincs azonosítható numizmatikai nyoma annak, hogy Zsigmond idején Brassóban bármilyen pénzt vertek volna.

telt viszont mindenképpen érdemes közelebbről megvizsgálni. A két pénzverde jövedelme ugyanis bizonyosan nem érthette el a megadott összeget; jó, ha annak legfeljebb tizedével számolhatott a verdék üzemeltetője. A tárgyalások során Zsigmond képviselői vagy tudatosan tévesztették meg a Lovagrendet, vagy félreértés történt. A kibocsátás mennyisége — különös tekintettel az aprópénzverésre — talán értékében elérhette a százötvenezer forintot, de ez is nagyon bizonytalannak tűnik.⁸³ Tegyük hozzá, alig két évtizeddel később, az Eizinger-jegyzék Nagyszeben verdéjének éves bérleti díját kétezer aranyforintban adta meg.⁸⁴

A tervezetben szereplő ezerötyszáz márkányi (368 kilogramm) ezüstről feltetelezhetjük, hogy ez Erdély (vagy annak a lovagrend érdekeltségébe került része) ezüstmányainak éves termelési hozama lehet.⁸⁵ A pénzveréshez az ezüst mellett rézre is szükség volt; mivel a korabeli aprópénzek inkább rézpénznek tekinthetők, akár az említett ezüstmennyiség két-háromszorosára is. Nem véletlen, hogy Zsigmond másik erdélyi pénzverési jogosultja, Vlad Dracul pénzverdéjébe a rezet beszolgáltatás révén szerezte be. Ezt a vajda egyik Brassónak írt levelében olvashatjuk: Brassóba küldi szolgálait, hogy beszedjék az ezzel foglalkozó kereskedőktől a rezet. A levél szigorú hangvétele rézhiányról árulkodik: akinél a megadott határnap után is rezet találnak, annak fejét veszik.⁸⁶

Alsólendva esetében a pénzveréshez szükséges ezüstöt — bányák hiányában — nehezebb volt beszerezni. 1446-ban arról értesülünk, hogy alsólendvai Bánfi István arra kötelezi magát, hogy a Gersei Pető Pétertől és Lászlótól kölcsönként száz márka (mintegy 24,5 kilogramm) finom ezüstöt megfizeti. Adatunk arra utal, hogy Bánfi így szerezte be pénzverdéje számára a nyersanyagot.⁸⁷ III. Frigyes már idézett utasítása szerint Bánfi Pál a gráci Eckenberger Boldizsárnak ezer fontnyi (rossz) pfenniget adott át, amelynek ellenértéke négyszáz forint. A forint–pfennig árfolyam alapján nyilvánvaló, hogy schinderlingekről van szó, mégpedig az 1459. év második felében alkalmazott árfolya-

⁸³ Redwitz Miklós 1432 elején arról tájékoztatta a Német Lovagrend nagymesterét, hogy az erdélyi/nagyszebeni pénzverés („dy munczhe in Sebinburgen”) nem hozott neki semmi jövedelmet (Szörényvár, 1432. március 7.): Zimmermann, Franz – Werner, Carl – Gündisch, Gustav, Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. IV. Hermannstadt, 1937. (a továbbiakban: Urkundenbuch IV.) 456., *Huszár L.*: A középkori magyar pénztörténet II. i. m. 42.

⁸⁴ *Draskóczy I.*: Kamarai jövedelem i. m. 164. (62. jegyzet). Eizinger nem túl jelentős bérleti összege magyarázatra szorul. V. László uralmának kezdetén a nagyszebeni pénzverés struktúrája megváltozott: ezekben az években ezüstpénzeket egyáltalán nem, csak aranyforintokat vertek, természetesen Hunyadi János hasznára: *Pohl A.*: V. László pénzverése i. m. 52.

⁸⁵ Könnyen lehet, hogy csak Erdély egy részének ezüsttermelését fedi le az ezerötyszáz márka ezüst, mert a 16. század elejéig a radnai bányavidék ezüstjét Besztercén finomították: *Gyöngyössy M.*: Pénzgazdálkodás i. m. 201–202.

⁸⁶ *Huszár L.*: A segesvári pénzverő i. m. 30., *Huszár L.*: A középkori magyar pénztörténet II. i. m. 43.

⁸⁷ *Pohl A.*: Az alsólendvai Bánfi-család i. m. 72., *Uő*: Die Grenzlandprägung i. m. 65. A Gersei Pető-család, úgy tűnik, bányászattal is foglalkozott, legalábbis 1525-ben II. Lajostól Gersei Pető Tamás szlavóniai birtokaira bányászati jogot nyert: *Wenzel G.*: Magyarország bányászatának i. m. 137. Bár Alsólendva vonatkozásában középkori bányászati tevékenység nem ismert, ellenben az Vas megyében, Rohonc környékén mégis folyhatott, mivel Garai Miklós 1404-ben ilyen értelmű jogot is nyert Zsigmond királytól: *uo.* i. m. 72.

mon. A kétszáznegyvenezer darab pfennigért adott négyszáz aranyforint alapján Bánfi pfennigeiből hatszáz darab ért egy aranyforintot. Ezidőtájt már egy, illetve fél latos pfennigek verésével számol a kutatás. Ez az ezer font így talán Alsólendva 1459-ben előállított teljes pénzmennyisége volt.⁸⁸

A lévai és az ungvári pénzverdek esetében valószínűleg jobb minőségű ezüstpénzek rosszabbra történő átverésével kell számolnunk, hiszen legfeljebb a legközelebbi bányavidékeken tehettek szert ezüstre (például a lévai pénzverő-mesterek Alsó-Magyarországon), de ez jócskán rontotta volna a haszonkulcsot.

A „koronázó püspökök” pénzverdei esetében sem a nyersanyagforrást, sem a lehetséges kibocsátási mennyiséget (emissziót) nem ismerjük, és nem is tudjuk meghatározni. Elvileg nyersanyag-forrás lehetett a tizedként beszedett ezüstpénzek rosszabb minőségű pénzzé történt „átverése” is.⁸⁹ Az egyes püspöki székhelyek adottságai eltérőek voltak, két esetben még bányaművelési jognak is van nyoma. Veszprém közelében nincsenek nemesfém-lelőhelyek, így itt csak vásárolt vagy kényszerbeaváltott ezüstöt és rezet, illetve tized címén beszedett jobb minőségű ezüstpénzeket használhattak fel. Pécsre — bár a pécsi püspök bányajogostványára van későbbi adatunk — valószínűleg délről hozhatták a nyersanyagot.⁹⁰ Nagyvárad környékén volt ezüst- és rézbányászat, a váradi püspök az Árpád-kor óta rendelkezett bányaművelési joggal. Ezek a nem túl jelentékeny bányák talán elegendő ezüsttel és rézzel szolgáltak a püspöki pénzveréshez.⁹¹ Erdély nemesfém-bányászatáról már volt szó, kérdéses persze, hogy a Gyulaféhérváron székelő erdélyi püspök — a tizedfizetésen kívül — milyen úton juthatott hozzá a kívánt mennyiségű nemesfémhez.

Keve esetében nincs adatunk korabeli nemesfém-bányászatról, bár a pénzverésnek van némi hagyománya: az ittebei bencés monostor szerzeteseit a 13. század elején pénzhamisításon kapta a csanádi püspök. A 16. század közepén a szomszédos Krassó vármegyében török pénzverde működött. Krassó vidékén nemesfém-bányászat is feltételezhető, a határtól délre található szerb területeken pedig Rudnik bányája volt jelentékenyebb. Újlaki kevei pénzverőházába kisebb bányákból és pénzváltásból szerezhatték be a szükséges nyersanyagot.⁹²

⁸⁸ Pohl A.: Az alsólendvai Bánfi-család i. m. 72., *Uő*: Die Grenzlandprägung i. m. 65–66., 92–93., 96–97., 109., Gyöngyössy M.: Pénzgazdálkodás i. m. 74–75. Az ezer fontnyi pfennig pénzöntvény-súlya számításaink szerint körülbelül kétszázötven márkányi (mintegy hatvanegy kilogramm) lehetett.

⁸⁹ A korabeli püspökök nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy a tizedfizetés jó minőségű ezüstpénzekben történjen: *Mályusz E.*: Zsigmond király i. m. 202–203. Nem véletlen, hogy Zsigmond Lépes György erdélyi püspök panaszára elrendelte, hogy a nagyobb ezüstpénzből (moneta maior) egy denár mindig csak egy denárba számítassék („centum denarii unum florenum auri valent ex quibusque unus denarius semper et ubique pro uno dumtaxat denario nominari et computari debet”), illetve amíg ez sokasodni fog, a quating nevű pénzzel kell fizetni, a nagyobb ezüstpénz értéke szerint (Prága, 1436. szeptember 3–7.): *Urkundenbuch IV.* 613–615., *Huszár L.*: A középkori magyar pénztörténet II. i. m. 44.

⁹⁰ A Dunántúl nemesfém-bányászatához és a pécsi püspök bányászati privilégiumához: *Wenzel G.*: Magyarország bányászatának i. m. 72–74., *Fedeles Tamás*: A püspökség és a székeskáptalan birtokai, gazdálkodása. In: *A Pécsi Egyházmegye története I. A középkor évszázadai.* (1009–1543). Szerk. Fedeles Tamás – Sarbak Gábor – Sümegi József. Pécs, 2009. 443. A délvidéki bányászathoz: *Wenzel G.*: Magyarország bányászatának i. m. 136–141., *Pohl Artúr*: A délvidéki magyar pénzverdek ezüstállítása a középkorban. *Az Érem* 43–44. (1968) 6–7.

⁹¹ *Wenzel G.*: Magyarország bányászatának i. m. 118–119.

⁹² *Gyöngyössy Márton*: Altin, akcse, mangir... Oszmán pénzek forgalma a kora újkori Magyarországon. Bp. 2004. 33–34.

Két, az 1440-es évek elejéről származó éremlelet összetételének elemzése alapján egyértelműen kimutatható, hogy a magyar pénzforgalomban Veszprém, Gyulaféhevár, Alsólendva és Pécs verdéi már országos léptékben is érzelhető pénzkibocsátási mennyiséget értek el. Az 1441-ben elrejtett szerencsi lelet 181 darab I. Ulászló-denárjából 25 példány (14%) Veszprémben, az 1442-ben elrejtett csataji lelet 213 darab I. Ulászló-denárjából pedig 32 példány Veszprémben (15%), 22 Gyulaféhevárott (10,3%), 16 Alsólendván (7,5%), valamint 12 pénzérme Pécsen készült (5,2%).⁹³

Érdekes lenne annak vizsgálata, hogy Giskra pénzverdéi milyen mennyiségben bocsátottak ki pénzeket, továbbá, hogy ez hogyan viszonyult az ország többi pénzverőházának emissziós értékéhez; a kérdés vizsgálata azonban túlfeszítené a jelen tanulmány kereteit. Annyit megállapíthatunk, hogy Giskra verdéiben jelentős mennyiségű ezüstpénz készült V. László nevére, míg az aranyforintok tekintetében teljes a bizonytalanság, holott az alsó-magyarországi bányavidéken komoly aranybányászat volt. Kérdéses, hogy ez az arany hova került.⁹⁴

Az alsólendvai Bánfiakon kívül a többi nyugat-magyarországi pénzverési jogosult esetében nincs adat verdéjük kibocsátási mennyiségére. Ez talán azzal is összefügghet, hogy könnyebben szerezhették be a pénzveréshez igényelt nyersanyagokat. A Szentgyörgyi és Bazini grófok például már a 14. században bányaművelési joggal rendelkeztek: a Bazinhoz közeli Sumhegyen arany-, ezüst- és más fémbányákat nyithattak és művelhettek. A 16. században I. Ferdinándtól újból bányaművelési jogot kaptak, minden birtokukra. Számukra tehát nem jelentett gondot a pénzveréshez szükséges nyersanyag beszerzése.⁹⁵ Ellerbach Bertold pénzverdéje a szlavóniai Verőce várában működött. Szlavóniában ekkor még egy kisebb verde működtetéséhez szükséges mennyiségű ezüsthöz hozzá lehetett jutni, részben helyi bányákból, részben talán a Magyarországgal határos balkáni területekről.⁹⁶

Grafenecker Ulrik viszont bánya hiányában arra kényszerült, hogy kényszerbevéltással tegyen szert a szükséges nyersanyagra. Ezért 1460 elején arra szólította fel a soproni tanácsot, hogy az új pénzt hirdessék ki, illetve előírta, hogy a régi pénzt és az ezüstöt csak a soproni pénzverőházban lehet beváltani.⁹⁷

⁹³ Pohl, A.: Die Grenzlandprägung i. m. 56–57. A szerencsi lelet: uo. 167. (IX.a), *Uő*: I. Ulászló király i. m. 51. A csataji lelet: *Uő*: Die Grenzlandprägung i. m. 167. (IX.b.). A csataji lelet összetétele alapján még a kevei verde is termékeinek tűnik hét pénzérmével (3,3%).

⁹⁴ Huszár L.: Giskra pénzverése i. m. 54–58., *Draskóczy I.*: Kamarai jövedelem i. m. 153–154., 159–160. Giskra működéséhez V. László egyetlen aranyforintját tudjuk társítani, a CNH II. 176. típust (UG H1). Ezzel az aranyforint-verettel azonban több gond is van. Jellemzői eltérnek a magyar aranyforintokéitól, leginkább próbaveret lehet: Ács István: Gondolatok V. László király (1440/1453–1457) CNH. II. 176. sz. „aranyforint”-járól. Az Érem (2010: 1. sz.) 13–15.

⁹⁵ Wenzel G.: Magyarország bányászatának i. m. 71–72., *Házi Jenő*: Pozsony vármegye középkori földrajza. (Csallóközi Kiskönyvtár) Pozsony, [2000.] 72. 1339-ben Bazin környékén aranyat és ezüstöt sejtettek, ezért I. Károly jelentést kért erről a pozsonyi és a nagyszombati bírótól: uo. 55., 72.

⁹⁶ Wenzel G.: Magyarország bányászatának i. m. 136–141., Pohl A.: A délvidéki i. m. 6–7.

⁹⁷ Grafenecker Ulrik soproni ispán Sopron városához írt levele az új pénz kihirdetése és a régi pénz, valamint az ezüst beváltása tárgyában (Korneuburg, 1460. január 27.): *Házi J.*: Sopron ... I/5. i. m. 2., Huszár L.: A soproni pénzverés i. m. 38., Pohl, A.: Die Grenzlandprägung i. m. 120., Huszár

A szintén pénzverési jogosult Baumkircher András (legkésőbb pénzverésének második szakaszában) a Szalónak környéki kisebb nemesfémhányakból biztosíthatta pénzverdéjének a nyersanyagot.⁹⁸

A főúri pénzverési jogosultságok rendszerének anyagi értelemben a legnagyobb vesztese az esztergomi érsek volt. A pisetum révén legkésőbb a 13. század közepétől ugyanis az érsek ellenőrizhette a pénzverdék működését, illetve a pénzverési jövedelem meghatározott hányadát meg is kapta. A már korábban is működő pénzverdék esetében okkal feltételezhetjük, hogy az ellenőrzés rendszerét fenntartották: az érseki pénzfelügyelő (*pisetarius*) működését nem akadályozták, és a pisetumot az érsek számára kifizették. Az újonnan alapított pénzverőházak kapcsán viszont még csak említés sincs a pisetumról. Nyilvánvaló, hogy a főúri pénzverési jogosultak túlnyomórészt nem fizették ki az esztergomi érseknek járó jövedelmet, és nem engedtek külső ellenőrzést pénzverőházaikban.⁹⁹

Összegzés

A középkori magyar pénzverés meghatározó szervezeti kerete a jelentős részben haszonbérlet keretében üzemeltetett kamararendszer volt. Ez a teljes tisztaságában csak I. Károly (1301–1342) uralma idején kikristályosodott pénzügyigazgatási modell csak néhány évig, legfeljebb évtizedig állt fenn, azonban meghatározó elemei közül néhány már az Árpád-korban kialakult, sokuk pedig évszázadokon keresztül tovább működött, még a középkori Magyarország bukása után is. Az 1370-es években a pénzverőkamara-ispánok hatásköre megváltozott. Elveszítették az adószedéssel kapcsolatos feladataikat, amelyeket az ekkortájt kialakított kamarahaszna-ispánságok kaptak meg (ezeknek a területe egyébként azonos volt a pénzverőkamara-ispánságokéval). A kamara haszna elvesztése hosszabb távon a bányászattal nem rendelkező kamaraispánságok elsorvadásához vezetett, mivel a szükséges nemesfémeket már nem tudták működésükhöz biztosítani.¹⁰⁰ A hagyományos királyi kamarai szervezet tehát csak a bányavidékeken élt tovább, de a 15. században egyes, nem bányavidéki, kisebb jelentőségű verdék felemelkedését láthatjuk. Ezeknek a verdéknek két fontos jellemzőjük van: rendszerint nem bányavidékre települtek, és városi kezelésben működtek.¹⁰¹

Lajos: A középkori magyar pénztörténet okleveles forrásai. III. Numizmatikai Közlöny 76–77 (1977–1978) 72.

⁹⁸ Csánki D.: Magyarország történelmi földrajza II. i. m. 719–720., Huszár L.: A soproni pénzverés i. m. 39., Uő: Magyar várak i. m. 86., Pohl, A.: Die Grenzlandprägung i. m. 131.

⁹⁹ Nagybánya, Nagyszeben és Kassa esetében vannak a pisetummal kapcsolatos 15. századi adatok. Minderről részletesebben: Gyöngyössi Márton: Kiszorult-e az „érsek embere” a pénzverésből a XV. században? Adalék a pisetumjog „hanyatlásához”. A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 2002–2003. Annales Musei Debreceniensis de Friderico Déri nominati. [Debrecen, 2003.] 109–116.

¹⁰⁰ Kubinyi András: A középkori körmöcbányai pénzverés és történelmi jelentősége. In: Emlékezés a 650 éves Körmöcbányára. Szerk.: Gedai István. Bp. 1978. 13–17., Gyöngyössi Márton: A középkori magyar pénzverés területi szakigazgatási szervei. A pénzverőkamara-rendszer fejlődésének vázlatja. Numizmatikai Közlöny 112–113. (2013–2014) 130–131.

¹⁰¹ Ezt a folyamatot egy megjelenés előtt álló külön tanulmányban mutatjuk be „Város és pénzverde a késő középkori Magyarországon” címmel.

Ezzel a folyamattal párhuzamosan, részben azt megelőzve, Luxemburgi Zsigmond főuraknak is adományozott pénzverési jogosultságot. Némelyek nagy hagyományokkal rendelkező, komoly verdék birtokába jutottak, mások lehetőséget kaptak új pénzverőház berendezésére. Az érintett verdékben azonban önálló pénzfajt senki sem verethetett.

A 15. század folyamán a főúri pénzverési jogosultak négy csoportját lehet elkülöníteni. Zsigmond és közvetlen utódai a határvédelemben résztvevő főurakat igyekeztek érdekeltté tenni („határvédők”). I. Ulászló és Hunyadi János egyik fontos szövetségésüket az 1440. évi koronázáson szinte teljes létszámban megjelenő püspöki kar Ulászló-párti csoportjában vélték megtalálni, ezért őket pénzverési jogosultsággal jutalmazták („koronázó püspökök”). A szerencsétlen várnai vereség után, a király nélkül maradt országot átmenetileg főkapitányok vezették, közülük néhányan a pénzverés folytatásáról is intézkedtek. Végezetül 1459/1460-ban III. Frigyes egyes határ menti főurakat azzal igyekezett magának megnyerni, hogy pénzverési jogosultságot adományozott nekik („Paladine”). Az ötletet talán Hunyadi Jánostól vette, aki 1451-ben hasonló jogosultsággal ruházta fel egyik nyugati határszéli hívét, Lévai Cseh Lászlót.

Mátyás idején megszűnt a főúri pénzkibocsátások Zsigmond által bevezetett rendszere. A pénzügyigazgatási reform keretei között újjászervezték a teljes magyar pénzverést, a pénzverő-kamarák működése ismét szabályozottabb és hatékonyabb lett. A Mátyás király által elfoglalt, szorosabb-lazább függőségbe vont, országhatárokon kívüli melléktartományokban viszont a király megbízásából magyar főurak szervezték meg a helyi pénzverést, amely többé-kevésbé magyar mintára történt. Így bocsáthatott ki pénzeket Boszniában a bosnyák királyi címmel lekenyerezett Újlaki Miklós, Csehországban a hadvezér Magyar Balázs, Sziléziában és Bécsben a főkapitány Szapolyai István.¹⁰²

ÉREMHTÁROZÓK

CNA I = *Bernhard Koch*: Corpus Nummorum Austriacorum. I. Wien, 1994.

CNH II = *Réthy László*: Corpus Nummorum Hungariae. Magyar Egyetemes Éremtár. II. Budapest, 1907.

Mzz. = *Artur Pohl*: Münzzeichen und Meisterzeichen auf ungarischen Münzen des Mittelalters (1300–1540). Budapest–Graz, 1982.

UG = *Artur Pohl*: Ungarische Goldgulden des Mittelalters 1325–1540. Graz 1974.

---

¹⁰² Újlaki Miklós boszniai pénzverése: *Gyöngyössy M.*: Újlaki Miklós i. m. 6–19. Magyar Balázs csehországi pénzverése: *Uő*: Pénzgazdálkodás i. m. 120–123., 274–275. Sziléziai magyar pénzverés: *Uő*: Mátyás király sziléziai pénzverése. Numizmatikai Közöny 98–99. (1999–2000) 73–82. A bécsi magyar denárverés: *Uő*: A bécsi magyar denárverés. 1485–1490. In: A numizmatika és a társtudományok IV. Szerk. Torbágyi Melinda. Bp. 2002. 81–94.

ARISTOCRATS WITH COINAGE RIGHTS IN FIFTEENTH-CENTURY HUNGARY

by *Gyöngyössy Márton*
(Summary)

Sigismund of Luxemburg granted coinage rights to several aristocrats. Some came to possess important mints with impressive past record, while others were offered a possibility to set up a completely new minting house. Yet none was ever authorised to mint coins of his own in the mint thus obtained. Consequently, it is more correct to refer to the license granted by the king as a right of minting rather than as an autonomous right of coinage, which remained a manifestation of sovereignty, let alone as a private coinage.

In the course of the fifteenth century, four major groups can be distinguished among the beneficiaries of the royal licenses. Sigismund himself and his immediate successors tried to further support the lords who had a vested interest in the defense of the borders („defenders of the borders”). Wladislas I and John Hunyadi identified the bishops, who attended the king's coronation of 1440 in almost full numbers, as a crucial support group, and accordingly rewarded them with minting rights („crowning bishops”). After the tragic death of the king at Varna in 1444, the country was for some time governed by elected captains, some of whom also provided for a continuation of coinage. And finally, in 1459/1460-ban emperor Frederick III tried to win over some magnates in Western Hungary by granting them minting rights („Paladine”).

The system of delegated magnate coinage, which had been introduced by Sigismund, came to an end under Matthias Corvinus. In the framework of a comprehensive financial reform, Hungarian coinage was also fundamentally reorganised, whereby the functioning of the minting chambers became both better regulated and more effective.